

Dil, Edebiyat ve Çeviri Çalışmaları

Editor
F. Gül Koçsoy

BİDGE Yayınları

Dil, Edebiyat ve Çeviri Çalışmaları

Editör: Doç. Dr. F. Gül Koçsoy

ISBN: 978-625-372-193-0

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.06.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
Şiirin Yaralı Kaplanı (Hüseyin Münzevi'nin Hayatı ve Eserleri)....	4
Furkan AYAZ.....	4
XVIII. -XIX. Yüzyıllar Arası Uzak Doğu Konulu Rusça Çeviriler	27
Leyla ŞENER	27
Rusya'nın Dil Politikası ve Rusçanın Konumu	62
Rıfat GÜNDAY	62

BÖLÜM I

Şiirin Yaralı Kapları (Hüseyin Münzevi'nin Hayatı ve Eserleri)

Furkan AYZ¹

Giriş

Hüseyin Münzevi 1325 yılında Zencan şehrinde doğmuş, 58 yaşında 1383 Tahran'da vefat etmiştir. Çağdaş İran Edebiyatı şairi Hüseyin Münzevi, içerikle ilgili yaptığı yeniliklerle Fars gazelinde çığır açan şairlerden birisidir. Bu yenilikler sayesinde Çağdaş İran Gazelinin Babası lakabını aldı. Gençlik zamanından itibaren farklı türlerde şiirler yazmıştır ancak özellikle gazel türünün usta isimlerinden birisi olarak anılır. Münzevi'nin şiirlerinin içeriği genellikle romantiktir. Sade ve etkileyici bir dile sahip, bestelenmeye müsait birçok şiir yazmıştır. Münzevinin şiirlerinde istiare, kinaye ve teşbih gibi söz sanatlarına sıklıkla yer verildiği gözlemlenmektedir. Şiirlerinde yer yer pastoral esinlenmelere

¹ Furkan AYZ, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Kırıkkale/Türkiye, Orcid;0000-0002-7302-4084

rastlamakta mümkündür. Münzevi'nin acı ve zorluk ile dolu hayatı şiirlerinde belirgindir. Romantik gazelleri de dahil olmak üzere onun hüznü tüm eserlerinde görülebilir. Bununla birlikte aşk, Münzevi'nin şiirlerinde her zaman trajik bir biçimde ifade edilmiştir. Münzevi şairlik dışında, kitap ve dergi yazarlığı, radyo ve televizyon programı, editörlük, yayınevi çalışmaları gibi farklı alanlarda çalışmıştır. Bu makalede Hüseyin Münzevi'nin hayatı ve eserleri incelenmektedir.

1.Hüseyin Münzevi'nin Hayatı

Hüseyin Münzevi 1325 hş. yılının Mihr ayında, Zencan şehrinde, edebiyat ile ilgilenen bir ailede dünyaya geldi. Kendisi de şiir yazan babası Muhammet Münzevi, Zencan'ın çevresindeki köylerde öğretmenlik yapıyordu . Hüseyin de çocukluğunun büyük bir kısmını babasının yanında bu köylerde geçirdi. Münzevi, ilkokulda iken babası Zencan'a tayin oldu ve babasının çalıştığı okulda ilköğrenimine devam etti. Münzevi, Zencan Sadr-i Cihan Lisesinden mezun olduktan sonra, 1344 hş. yılında Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim aldı. Kısa sürede edebiyat camiasında varlığını gösterdi. Devam ettiği Fars Dili ve Edebiyatı eğitimini yarıda kesti. Sosyoloji bölümüne devam etmekte olan kadın bir öğrenciye duyduğu ilgi sebebiyle bu bölüme geçiş yaptı. Fakat devam etmeyen bu durum sebebiyle yaklaşık 1 sene sonra hem sosyolojiye hem de üniversite ihtisasına, 10 yıl sürecek bir ara verdi. Münzevi, yazarlık, editörlük gibi uğraşlarıyla geçirdiği bu süre sonrasında yarım bıraktığı Fars Dili ve Edebiyatı eğitimini tamamlamaya karar verdi ve 1358 yılında lisans diplomasını aldı.

Münzevinin ilk eserleri öğrencilik zamanında farklı dergilerde basıldı. Aynı şekilde yirmi yaşında “Bezmi Şa’iran” radyo programına ünlü edebiyatçılarla birlikte davet edildi. 1345 yılında, sadece 20 yaşındayken o zamanın ünlü radyo programlarından “Ba karvani şiir ve musiki” adlı programa konuk olarak davet edildi. İlk şiir kitabı “Hançere-i Zahmi-i Tegazzul” de 1350 yılında “Bamdad” yayınevi tarafından basıldı. Münzevi farklı işlerle de uğraştı. Bir müddet “Rudeki” şiir dergisinde sayfa editörlüğü, bir sürede “Bir şiir ve Bir Şair” radyo programında yöneticilik yaptı. Aynı zamanda televizyonda “Guruh-i Edeb” programını icra etti. “Mecelle-i Temaşa” da yazarlık, “Suruş Dergisinde” şiir sayfası editörlüğü, İslami İnkılap Yayınları (Franklin) ve Niyaveran Kültür Merkezi Münzevi’nin çalıştığı işlerdendir.

Münzevi doğduğu bölgedeki ve kendi dönemindeki şairlerden sevgi ve saygı göremedi. Kendisi yaşantısı boyunca herhangi bir cenaha bağlı kalmaması sebebiyle acı çekmişti. Çünkü onun dönemindeki şairler çoğunlukla parti ve hükümet gibi siyasi bir gücün koruması ile adım atmaktaydılar. Örneğin icraatlarını inkılap öncesinde Tude Partisinin, inkılap sonrası ise Hükümet yanlısı yürüttüler. Münzevi onların tam aksine davranan bağımsız bir şairdi. Bu durum onu yalnızlığa ve karışıklığa sürükledi. Kendisi bu durumuna istinaden “Karma karışık hayatımda neredeyse hiçbir şey yerli yerinde durmadı.” demiştir.(Münzevi, 1377) Ünlü İranlı şair Umran Selahi ise Münzevinin kendisinden şu sözleri aktarıyor; “Şehriyarı Tebrizliler Şehriyar yaptı, benim hemşerilerim de beni Münzevi yaptı.” (Rehberyan, 1400) Münzevi “Ez Hamuşiha ve Feramuşiha“ kitabının önsözünde hemşerilerinden şöyle şikayet

ediyor; “Sevgi ve muhabbet eleştiriden doğmaz, gönülden gelir. Benim şehrimin ise en azından bana karşı sevgi ve muhabbeti yoktu.” (Münzevi, 1381)

Münzevi, kendi dönem şairleri ve halk tarafından yalnızlaştırılması sebebiyle yaşadığı zor hayatın ardından 1383 yılında Ordibeheşt ayının 16’sında Tahran Şehit Recai hastanesinde, 58 yaşında gözlerini kapadı ve Zencan’da toprağa verildi. Mezar taşının üzerinde yazan mısra kendi gazellerinden birisidir; “Benim adım aşktır, beni tanıyor musunuz?”. Münzevinin Şehriyar hakkında söylediği; “Her gerçek şair gibi Şehriyarı da her şeyden önce kendi şiirleri üzerinden incelemeli ve tanımalıyız” (Münzevi, 1401) ifadesinde olduğu gibi Münzeviyi de kendi şiirlerinden daha iyi tanımak mümkündür. Örneğin şairin hüznle dolu, inişli çıkışlı hayatını zaman zaman kelimelerindeki yorgunluktan sezinlemek mümkündür. Onun her şiiri ustaca çerçevelenmiş ve onun hayatına asılmış bir resim gibidir.

2.Münzevinin Şiiri

Münzevi günümüz gazeline yenilik zincirinin asıl halkalarından birisidir. Onun gazellerinin içeriğini zarif ve romantik dil oluşturmaktadır. “Hançere-i Zahmi-i Tegazzül” kitabında en güzel ve coşkulu romantizm esintilerine rastlamaktayız. Yeni ve canlı imgeler (resimler), günümüz güzelliklerinin sınıflandırılması, yeni akımların tahlili Münzevinin romantik gazellerinin özelliklerindendir. Onun romantik şiirlerine göre az sayıda kalan toplumsal şiirleri bile gazellerine sinmiş romantizmden etkilenmiştir. Münzevinin gazelleri inişli çıkışlıdır ve gazellerin modern tarzı bile bazen geleneksel ve klişe tarza yaklaşabilmektedir. Münzevi’nin gazellerinin özelliklerinden birisi de kulağa hoş gelen,

insanın diline dolanan, sarsıcı ve coşkulu başlangıç beyitleridir.
(Ruzbeh, 1379)

Münzevi Fars şiirinde Nima gibi bir role sahiptir. Nima yeni şiirin kurucusu ise Münzevi de gazelin klasik formunu ve modern dünyanın kavramlarını birleştirerek Modern Gazeli kurmuştur. O, yeni kapılar açarak Fars gazeline yeniden can vererek genç şairler için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Münzevi 1345 hş. yılına kadar sadece gazeller yazmıştır ancak daha sonra yeni şiir ile de ilgilenmiştir.

Münzevinin gazelleri 436 gazeli kapsar ve 3672 beyittir.
(Himmet & ark., 1397)

236 Numaralı gazeli

Ey kadın, ki sen bir sessin- sadece ses- ey kadın

Ey kadın gönlüme ve canıma tanıdık bir sessin

Ben senden adını istedim, gün batımı gibi

Bir gece sana adınla seslenebilmek için

Benim zihnimde senin adın yok

Mecbur, seni aşk diye çağıracağım ey kadın!

Ayrıca Münzevinin en kısa gazeli 3 beyit, en uzun gazeli 18 beyittir ve bu beyitle başlar:

(Bu makalede tercüme edilen 145 numaralı gazel)

Ey şair, bu dertsiz gruptan seni kimse tanımadı

Sen ketumsun, hiçbir zaman kimse seni kolayca tanımadı

Yazdığı gazellerdeki başarısıyla kendisinden sonra gelenlere örnek olup adından bahsettiren Münzevi, bu başarısını, şiir-i nov ya da sepid şiir tarzında yazdığı eserlerinde göstermemiştir.

Bu yeni şiir denemelerinden bazıları, öğrencilerin yazılarını yazdığı bir dergide yayınlanmıştır. Bunlardan biri Furuğ Ferruhzad için yazılan bir mersiye'dir ve şöyle başlar;

Bir kuş havalanmıştı

Ve yaşlı gözler

Onun sevinçli uçuşunu

Kafesin parmaklıklarının ardından hasretle takip ediyordu.”
(Rehberyan, 1400)

Münzeviyi diğer çağdaş şairlerden ayıran özelliklerden birisi, eski kelimeleri modern kelimelerle birlikte şiirin dokusuna zarar vermeyecek şekilde kullanmasıdır. Kullandığı bu kelimeleri yerleştirirken önceki ve sonraki kelimelerle uyumlu olmasına dikkat etmesi ise şiirlerinin ahenkli olmasını sağlamaktadır. Şiirlerinde kullandığı eski kelimeler okuyucuların çoğunun dikkatini çekmektedir. Bu durum ise Münzeviyi Nima ve Hafız'ın uyumlu bir birleşimi olarak düşünmemizi sağlamaktadır. (Hani, 1398)

Bunların yanı sıra istiare, telmih, cinas, tezat, kinaye vb. edebi sanatların kullanımı Münzevinin şiirlerinde sıklıkla görünür. Münzevi şiirsel imgelemelerinde benzetme unsurlarından yararlanır ve şiirsel imgelemelerinin çoğu romantik konuların yanında toplumsal konuları da yansıtır. Her ne kadar bazı şiirsel öğeleri geçmişten alsa da mana ve imgelere getirdiği yenilikler onun şiirine kendine has bir yenilik katmaktadır. (Firuzanfer, 1389) Münzevinin

kendine has bir tarzı vardır ve hiçbir şairi taklit etmez. Onun, Nima gibi yeni bir akım başlatan bir şair olduğu ifade edilebilmektedir.

3.Münzevinin Modern Şiir ve Şairler Hakkında Düşünceleri

Hüseyin Münzevi İranlı Öğrenciler Haber Ajansı ile yaptığı röportajda modern şairler hakkında, 28 Mordad darbesinden etkilenen şairler; darbeden sonraki olaylardan, tarihi umutsuzluk ve başarısızlıktan aynı oranda etkilenmediklerini ifade etmiştir. Bu sırada başını Mehdi Ehevan Salisin çektiği bir grup mersiye yazmaya yönelmiştir. Aslında sonucunu göremedikleri bir umudun yasını tutarak ümitsizlik içerisinde oldukları söylenebilmektedir. Yazdığı farklı tarzda çok sayıda mersiyesi olan Ehevandan sonra, çoğu kendinden bir sonraki nesilden olan şairler onu takip etmiştir. Bunlardan en tanınmışları İsmail Hoyi, Muhammed Rıza Şefii Kedkeni ve Nimet Azer gibi isimlerdir. “Hancere-i Zehmi-i Tegazzül” kitabının yazarı konuşmasında, bu yenilgi ve ağıt aslında bir milletin ve neslin ümitlerinin heba olduğunu ve Muhammed Musaddıkın liderliğinde İran petrolünün millileştirildiğini dile getirmiştir. Buna istinaden Ehevan “Bu aziz şehidin cenazeşi/Bizim ellerimizde kaldı/ Bizim ellerimizde, gönlümüzde...” söylemiyle bir nevi ağıt yakmaktadır. Münzevi sözlerine şöyle devam etmektedir: “Bu nesil içerisinde mersiye yazmayan, Nuzer Pereng ve Nusret Rahmani gibi bir grubu peşlerinden sürükleyen şiirde bir tür anarşizm-nihilizm akımını takip eden bir grup var. Ama geleceğe umutla bakan ve çoğu Tude Partisine üye olan bir şair grubu da vardı. Her ne kadar kendi yöntemlerinde başarısız olsalar da ders almadılar ve ümitsizliğe düşmediler.” Münzevi bu grubun lideri olan Ahmet Şamluyu kast ederek, “Aslında Şamlu tüm bu grupların karışımıdır, biz onun şiirinde ağıt, nihilizm ve bazen de ümit görüyoruz. Şamlu

kalıplara sığmayan bir şairdir. Ve bu çaba kendini ve şiirini belirli bir kalıba hapsedmemek içindi. Şamlu' nun bir özelliği de bu dönemde kendini bu gruplarından hiç birine ait olarak görmemesi ve kendi tarzıyla bağımsız olarak ilerlemesidir. Şimdi bu miras hş. 40'lı yıllardan 50'li yıllara kadar edebi eser ortaya koyan şairlere bir miras olarak ulaşıyor.” Münzevi şiir dili hakkında “Dil şairin maşasıdır ve belirttiğimiz çelişkili düşünceler bu şairlerin şiirlerinde kendini belli ediyor...” ifadelerini kullanmaktadır.

4.Münzevinin Şiirinde Aşk

Aşk Münzevinin şiirlerinin önemli unsurlarından biri ve özüdür. Münzevinin şiirlerindeki aşığın davranışları aşka çok seslilik ve dinamizm katmaktadır. Toran Sadık Hani “Modern Emsallerine Göre Hüseyin Münzevinin Şiirlerinde İdeoloji Araştırması” isimli makalesinde Münzevinin hayatını inleyerek psikolojisi ile ilgili çıkarımlar yapmaktadır. Münzevinin hayatının oldukça şairane olduğunu, istikrar ve huzura pek rastlanmadığını ifade etmektedir. Münzevi tam bir şair olduğu için hayatının farklı dönemlerinde farklı ideolojilerle birbiri ile çelişen şiirler yazdığını dile getirmektedir. Hüseyin Münzevinin şiirlerini; Romantik, dini ve toplumsal konular olmak üzere üç ana grupta incelemiştir. Her üç konuda da yazdığı eserlerinde çokça ideolojik ve fikirsel çelişki göze çarptığını tespit etmiştir. Münzevinin romantizmi genellikle yalnızlık, bazen dünyevi ve somut, bazen ise erotizm izleri taşıdığını ifade etmiştir. Toplumsal konularda Ehvan'ın şiirlerinin etkisinin Münzevinin şiirlerinde görülebildiğini ancak bunların sadece düzensiz yansımalar olduğunu, istikrarlı bir şekilde devam etmediğini söylemiştir. Dini kavramlar konusunda da Münzevinin şiirleri iki gruba ayrıldığını ve bunların genellikle mücadeleci, tasavvufi

(irfani) ve insanın isyanını temsil ettiğini söylemek mümkündür. Ayini (folklorik) şiir türünde ise içerik ve dini bilgi bakımından zayıflık gösteren ve Münzevinin bu alandaki eksikliğini işaret eden şiirler görülebilmektedir. Bu durum bazı şiirlerinde Münzevi'nin dini kendisine toplum tarafından dikte edildiği ve şairin diğer şiirlerinde görülen coşku ve motivasyonun bu şiirlerde görülmediği izlenimi taşıdığı ifade edilebilmektedir. Bu farklı söylem ve çelişkili ideolojik fikirlerin ortaya çıkması şairin kişisel hayatında yaşadığı değişimlerinin bir sonucu olduğu söylenebilmektedir.

Hüseyin Münzevi bir aşk şairiydi ve aşk onun şiirlerinin özünü oluşturmaktadır. Romantik anlatı Münzevinin şiirlerinde özel bir yere sahiptir ve şiirin gazele has bu romantizmi modern kelimelerin kullanımıyla birlikte Münzevinin şiirine dinamizm katmakta ve onu geri kalan gazellerden ayırmaktadır. “Bu gazellerde anlatılan aşk, geçmişin semavi ve mistik aşkı değildir. Tam şu an içinde bulunduğumuz zamanın aşkının açık ve samimi bir dil ile anlatımıdır.” (Hasanlı, 1385)

Münzevinin 55 numaralı gazelinin son beyti söylediği gibi;
Ey benim kadını! Endişelenme, aşk ölmedi
Benim şiirimde sesi yükseliyor (Benim şiirimde yaşıyor)
(Münzevi, 1399)

Bu şair gazelde yeni bir şiir akımı başlatarak günümüz dünyasını şiire taşımıştır. Münzevi şairliğin yanı sıra usta bir mütercim ve eleştirmendi. Münzevinin yüz dört makalesi farklı dergilerde basılmıştır ve Muhammet Rıza Rehberyan makalelerin ve dergilerin isimlerini kendi kitabında zikretmiştir. (Rehberyan, 1400)

5.Eserleri

1.Hancere-i Zahmi-i Tegazzül, Hüseyin Münzevinin 1350 yılında basılan ilk şiir kitabıdır. İntişarati bamedad revane tarafından kitap hâline getirilmiş ve Münzeviye Furuğ Ferruhzad edebiyat ödülünü kazandırmıştır.

2.Seferhan, İlk defa 1358 yılında İntişarati çekide tarafından basılan uzun bir Nimai şiirdir. Daha sonra Muessese-i yekta resed-i Zencan tarafından 1382 yılında tekrar basılmıştır. Nimai tarzdaki bu uzun manzumeyi şair, Sefer Gahremaniyan ve kendi kardeşine ithaf etmiştir.

3.Tercüme-i Manzume-i Haydar Baba, Bu eser Şehriyarın Haydar Baba manzumesinin Türkçeden Farsçaya tercümesidir ve 1369 yılında İntişarati Aferineş tarafından basılmıştır. Münzevinin de Türkçe biliyor olması Haydar Babanın çevirisini güzelleştiren önemli ayrıntılardan bir tanesidir.

4. Ba eşk der Hevali Face'e (Gazel divanı) Neşr-i Pajeng'in yayınladığı bu mecmua sanki Hüseyin Münzevi'nin romantik tecrübelerini haykırıyor ve aşk bu kitabın temelidir. hş. 1371 Tahran'da basılmıştır.

5.İn Türk-i Parsigoy, Şehriyarın şiirinin bir incelemesi olan bu kitap 1372 yılında İntişarat-i Berg tarafından basılmıştır.

6. Ez şukeran ve şeker (Gazel Divanı) Bu divan 145 gazel içerir ve 1373 yılında İntişarat-i Aferineş tarafından basılmıştır. “Bu divandaki gazeller farklı bir türdedir ve klasik gazellere benzemezler. Çünkü, yeni ve özgün kelimeler ile uygun vezinlerin kullanımı ve her zamanki gibi aşk temasının kullanımı her ne kadar

diğer divanlarda da görünse bile bu divana ayrı bir hava katmıştır.”
(Remezani, 1383)

7. Ba seyaveş ez ateş, Bu divanın adı Firdevsinin Şahnamesindeki “Dastani Seyaveş” den alınmıştır. Bu kitap 1374 yılında Neşri Pajenk tarafından basılmıştır.

8. Ez Terme ve Tegazzül, Seçilmiş gazellerden, serbest şiirlerden, Mesnevi ve Rubailerden oluşan 1376 yılında Neşri Ruzbehan tarafından basılan kitaptır.

9. Ez Kehrubâ ve Kafur, Babasının kehribar (sarı) yüzüne ve annesinin kınalı saçlarına ithaf edilmiş iki bölümden oluşan bir divandır. İlk bölüm 145 gazelden, ikinci bölüm 61 gazelden oluşur. 1377 yılında İntişarati ketab-i zaman tarafından basılmıştır.

10. Be Hemin Sadegi Sepid şiir divanıdır, 1379 yılında Bender Abbas şehrinde basılmıştır.

11. Ba eşk tab mi averem; Bu kitap Münzevinin her biri için ayrı bir isim verdiği 44 adet Nimai şiirden oluşur.

12. İn Kagezin Came, 1380 yılında Bender Abbas şehrinde basılmıştır. Bu mecmua da 50 adet Sepid şiir içerir.

13. Ez hamuşiha ve Feramuşiha, Bu mecmua iki defterden oluşur. İlk defter gazelleri ve ikinci defter bir kaç Mesneviyi kapsar. 1381 yılında İntişarati Muhdis tarafından basılmıştır. Şair bu kitabın giriş kısmında şunları söylüyor; “ Bu defterin bazı şiirleri gençlik ve acemilik kokar, gençlik ve acemiliğe has tüm kusur ve erdemlere şaşırmayın ve bu şiirlerin bu şairin şiirde ilk adımları olduğunu hatırlayın. Bu şiirlerin saygınlığı da tam olarak bu ilklığe dayanır.”

14. Tegazzül-i der baran (Çağdaş edebiyattan seçmeler) bu kitap 1381 yılında basılmıştır.

15.Hemçenan ez eşk, (Gazel mecmuası) hş.1383 yılında Neşri Aferineş tarafından basılmıştır.

16.Tiğ-i zeng zede, On sekiz adet Azerbaycan efsanesinin tercümesini içeren bu eser 1383 yılında basılmıştır. (Ramazani, 1383)

17.Fanushaye Aftabi, 1384 yılında Zencanda Neşri Safevi yayınevi tarafından basılan bu kitap dini şiirler içerir.

18.Didar der metni yek şi'r Çağdaş şairlerden 36 tanesinin şiirlerine dair görüş ve eleştirileri içeren bu eser 1384 yılında Neşri Aferineş tarafından yayınlanmıştır.

19.Tiğ ve Terme ve Tegazzül, Seçme gazeller, bir çeharpare, yedi rubai ve bir dubeyti içeren bu eser 1385 yılında Neşri aferineş tarafından basılmıştır.

20.Mecmua-i Eş'ar-i Munzevi, Muhammet Fethi'nin çabalarıyla Aferineş Yayınevi tarafından 1388 yılında basılmıştır.

21.Duman, Hüseyin Münzevinin Türkçe yazdığı şiirlerin Behruz Münzevi tarafından çevrilip yayınlandığı kitaptır. 1395 yılında yayınlanmıştır.

Yayınlanmayan ve parça parça eserleri;

1.Sefer-i Simurg (Zencanlı çağdaş şairlerin şiir mecmuası)

2.Nima der merhale-i gozar (Nimai şiir incelemesi)

3.Huney-i Aga Gonçeşke (Çocuk hikayeleri)

4.Berresi-i muhtavayi şi'r-i mu'asır ez 1332 ta1357 (kayıp)

5.Zindegi ve şi'r-i 16 şa'ir der gozeşte (yarım kalmış)
(Rehberyan, 1400)

6.Münzevinin 230., 146., 74., gazelleri ve incelemesi

غزل 230

خیال خام پلنگ من به سوی ماه پریدن بود
و ماه را ز بلندایش به روی خاک کشیدن بود
پلنگ من دل مغرورم پرید و پنجه به خالی زد
که عشق ماه بلند من و رای دست رسیدن بود
من و تو آن دو خطیم آری موازیان به ناچاری
که هر دو باورمان ز آغاز به یکدگر نرسیدن بود
گل شکفته خداحافظ اگر چه لحظه دیدارت
شروع و سوسه ای در من به نام دیدن و چیدن بود
شراب خواستم و عمرم شرنگ ریخت به کام من
فریبکار دغل پیشه بهانه اش نشنیدن بود
اگر چه هیچ گل مرده دوباره زنده نشد اما
بهار در گل شیپوری مدام گرم دمیدن بود
چه سرنوشت غم انگیزی که کرم کوچک ابریشم
تمام عمر قفس می بافت ولی به فکر پریدن بود

Kaplanın² hayali sıçrayıp aya dokunmak

Ve Ay'ı semasından yeryüzüne indirmektir

Benim kaplanım, mağrur gönlüm zıpladı ve boşluğa pençe attı

Çünkü benim yüce ayımın sevdası ulaşılmazdan öteydi

Evet, sen ve ben çaresiz paralel iki çizgiyiz

Ki ikimiz de başından beri kavuşamayacağımızı biliyoruz

Ey gonca gülüm elveda, her ne kadar seni gördüğüm an

İçimde seni görmek ve dermek için bir vesvese başlamış olsa da

Şarap istedim ve hayat bana zehir verdi

Dolandırıcı sahtekarın (hayatın) bahanesi ise duymamaktı

Her ne kadar solan çiçek canlanmasa da

Bahar sürekli zambağa can üflüyordu

² پلنگ kelimesi, aslında Leopard anlamında kullanılsa da, bu çeviride şiirin ahengini sağlamak maksadıyla metnin tamamında kaplan olarak kullanılmıştır.

Ne hazin yazgıdır ki küçücük ipek böceği
Hayatı boyunca kafes örüyordu ancak hayali uçmaktı

Yukarıdaki gazel Münzevinin Şaheserlerinden birisidir. Şiirin ilk beyitlerinin konusu Çine ait bir hikâyeye dayanır. Derler ki, kaplanın garip bir huyu vardır; hiç kimseyi ve hiçbir şeyi kendinden yukarıda göremez. Dolunayın çıktığı zamanlarda ayı görmek kaplanı heyecanlandırır ve aya dokunmaya karar verir. Yüksek kayalıklara tırmanır, kayalığın tepesinde durarak elini aya uzatır ve ona dokunmaya çalışır ancak hedefine ulaşamaz. Kaplan uzun bir sıçrayışla aya ulaşmaya karar verdiğinde hayatının hatasını yapar, umutsuz ve yorgun bir şekilde sivri kayalıkların üzerinden yuvarlanır ve kırık kemiklerle vadinin dibini boylar. Bu onun hayatının kanlı sonudur. (Hüseyini & ark., 1397)

Şair ayın kaplan için ulaşılmazlığına vurgularken aynı zamanda bu durumu iki paralel çizgiye benzetiyor;

من و تو آن دو خطیم آری موازیان به ناچاری
که هر دو باورمان ز آغاز به یکدگر نرسیدن بود

Evet, sen ve ben çaresiz paralel iki çizgiyiz
Ki ikimiz de başından beri kavuşamayacağımızı biliyoruz

Ve son beyitte de;

چه سرنوشت غم انگیزی که کرم کوچک ابریشم
تمام عمر قفس می بافت ولی به فکر پریدن بود

Ne hazin yazgıdır ki küçücük ipek böceği
Hayatı boyunca kafes örüyordu ancak hayali uçmaktı

Diyerek beyhudelikten dem vuruyor. Yuva örmek için çalışan ipek böceğinin çabaları boşunaydı. Çünkü kelebeğe dönüşüp o kafesten uçuşması çok sürmezdi.

غزل 146

شاعر، تو را زین خیل بی‌دردان، کسی نشناخت
تو مشکلی و هرگز آسان، کسی نشناخت
کنج خرابت را بسی تسخر زدند اما
کنج تو را، ای خانه ی ویران! کسی نشناخت
جسم تو را تشریح کردند از برای هم
اما تو را ای روح سرگردان! کسی نشناخت
آری تو را، ای گریه ی پوشیده در خنده!
و آرامش آستن طوفان! کسی نشناخت
زین عشق و رزان نسیم و گلشن، نشگفت
کای گردباد بی سر و سامان! کسی نشناخت
وز دوستداران بزرگ کفر و دینت نیز
ای خود تو هم یزدان و هم شیطان! کسی نشناخت
گفتند: این دون است و آن والا، تو را، اما
ای لحظه ی دیدار جسم و جان! کسی نشناخت (1)
با حکم مرگت روی سینه، سال های سال
آنجا، تو را در گوشه ی یمگان کسی نشناخت (2)
فریاد «نای»ت را و بانگ شکوه هایت را
ای طالع و نام تو ناهمخوان! کسی نشناخت (3)
بی شک تو را در روز قتل عام نیشابود
با آن دریده سینه ی عرفان کسی نشناخت (4)
ای جوهر شعر تو چون نام تو برّنده!
ذات تو را ای جوهر برّان کسی نشناخت (5)
روزی که میخواندی: مخور می محتسب تیز است
لحن نوایت را در آن سامان کسی نشناخت (6)
وقتی که می‌کندند از تن پوستت را نیز
گویا تو را زان پوستین پوشان کسی نشناخت (7)
چون می‌شدی مخنوق از آن مستان تو را ای تو
خاتون شعر و بانوی ایمان! کسی نشناخت (8)

آن دم که گفتی: باز گرد ای عید از زندان
(9) خشم و خروشت را در آن زندان، کسی نشناخت
چون راز دل با غار می‌گفتی تو را هم نیز
ای شهریار شهر سنگستان، کسی نشناخت (10)
حتّی تو را در پیش روی جوخه‌ی اعدام
جز صبحگاه خونی میدان، کسی نشناخت (11)
هر کس رسید از عشق ورزیدن به انسان گفت
اما تو را ای عاشق انسان! کسی نشناخت

Ey şair, bu dertsiz gruptan seni kimse tanımadı
Sen ketumsun, hiçbir zaman kimse seni kolayca tanımadı
Senin viran yuvanla çok dalga geçtiler
Fakat ey harap hane senin hazineni kimse tanımadı
Birbirlerine senin bedenini teşhir ettiler
Ey avare ruh ama seni kimse tanımadı
Evet seni, ey gülüşe gizlenmiş ağlayış(gözyaşı)
Ey fırtına öncesi sessizlik, seni kimse tanımadı
İyi günlerde yanında olan aşıklara şaşırmıyoruz
Ey avare kasırğa, seni kimse tanımadı
Ey hem Tanrı hem şeytan kafir olsan da dindar olsan da
Sana hep hayran kalanlar da, seni tanımadı
Dediler ki; bu aşağıdadır, bu ise yükseklerde
Ama ey beden ve ruhun kavuşma anı, seni kimse tanımadı(1)
Göğsünde ölüm fermanıyla yıllarca
Seni oralarda, Yomgan köşesinde kimse tanımadı(2)
Feryadını ve şikayetlerinin sesini
Ey talihi ve tezat, kimse tanımadı(3)
Şüphesiz Nişaburun katliam gününde
Delik deşik irfanın sinesiyle, seni kimse tanımadı (4)
Ey şiirinin özü adı gibi keskin
Ey keskin mücevher, senin zatını kimse tanımadı(5)
İçme, kadının huyu serttir dediğin gün
Sesinin tınısını oralarda kimse tanımadı (6)
Derini bedeninden soyarlarken de

Sanki o kürk giyenlerden seni kimse tanımadı(7)
Sen boğulurken o sarhoşlar seni
Ey şiir ve iman kadını, kimse seni tanımadı (8)
Ey hapishaneden dön dediğin an
O hapishanede öfkeni ve haşmini kimse tanımadı (9)
Gönlünün sırrını mağaraya söylediğinde
Sengistan şehrinin kralı, kimse seni tanımadı (10)
Hatta sen idam mangasının önündeyken
Seher vakti, kanlı meydan dışında seni kimse tanımadı (11)
Gelen herkes insan sevgisinden bahsetti
Ama ey insan sever! Seni kimse tanımadı.

Bu gazel aslında şairlerin halet-i ruhiyesini betimliyor. Münzevi bu gazel ile insanların şairleri tanıdıklarını sandıklarını ancak onların herkesten gizledikleri yanlarının olduğunu anlatıyor. O, ünlü 12 İranlı şairin hayatındaki olaylara kinayeli bir gönderme yapıyor.

1) Senai Gazenvi bir şiirinde şöyle söylüyor;

Ruhunda ve bedeninde kalma, çünkü birisi aşağılarda diğeri ise çok yukarılardadır

Her ikisinden dışarıya çık, ne orada ne burada kal

Münzevi de bu beyte karşılık olarak Senai Gazneviye cevap veriyor.

2) Ömrünün son yıllarını mecburen gizli şekilde yaşayan Nasır Hüsrev'in hayatına atıf yapıyor. Nasır Hüsrev İsmaili mezhebindendir ve Selçuklular tarafından ölüm fermanı yayınlanmıştır. Kendisi de İsmaili olan Bedehşan eyaleti emirlerinden Emir Ali bin Esed'in davetine kadar yıllarca farklı

köylerde kaçak olarak yaşadı, bu davetten sonra Bedehşan'a gitti geri kalan ömrünü Yemgan köyünde geçirdi. Münzevi bu beyitte Nasır Hüsrev'in tüm yaşamını Fars Edebiyatı ile ilgili olanların anlayabileceği şekilde özetliyor.

3) Mesut Said Selman Gazneliler zamanında yaşamıştır. Mesut, mutlu ve Said şanslı anlamına gelir ancak Mesut Said Selman seksen yıllık ömrü boyunca pek çok zorluk yaşamış, ömrünün önemli bir kısmını zindanda geçirmiştir. Mesut Said Selman'ın talihi, mutluluk ve şans olan adının aksine sıkıntılı ve şanssızdır ve Münzevi de buna ithaf olarak; "Ey senin adın ve talihin tezat" der.

4) Nişabur şehri katliamında Moğollar tarafından öldürülen ünlü İranlı şair Attari Nişaburiye işaret ediyor.

5) İranlı şair Seyfi Ferehaniyi işaret ediyor. Seyf kılıç anlamına gelir. Seyfi Ferehani keskin ve etkileyici bir dile sahipti ve şiirlerinde toplumun kötü yanlarından bahsederdi.

6) Bu beyit İran'ın büyük şairi Hafız Şirazi'nin;

اگر چه باده فرحبخش و باد گلبيز است
به بانگ چنگ مخور می که محتسب تيز است.

Her ne kadar bade ferahlatıcı ve rüzgar rahatlatıcı olsa da

Sazla sözle mey içme çünkü kadının huyu serttir

beytine ithafen yazılmıştır.

7) Bu beyitte Münzevi, İranlı şair ve Hurufi mezhebinin ünlü düşünürü İmadeddin Nesimi'yi işaret ediyor. Rivayete göre Nesimi

Hicri 807 yılında Halep şehrinde canlı canlı derisi yüzülerek idam edildi.

8) Bu beyit Tahire Kurretü'l Ayn'a hitaben yazılmıştır. Şiir kadını ifadesi şiire olan yatkınlığına, İman kadını ifadesi ise dini bilgisine ithaf edilmiştir.

9) Bu beyit şair Ferruhi Yezdinin

سوگواران را مجال بازدید و دید نیست
بازگرد ای عید از زندان که ما را عید نیست

Yas tutanların birini ziyaret etmeye mecali yoktur

Ey bayram! Hapishaneden dön, sensiz bizim bayramımız yok
beytine ithafen yazılmıştır.

10) Bu beyit ünlü çağdaş İran şairi Ehvan Salis ve onun Sengistan Şehrinin hükümdarı şiirine ithafen yazılmıştır.

11) Bu beyit bizzat Münzevinin gazelin dipnotunda belirttiği gibi hş. 1352 yılı 29 Behmen Sabahı İran Veliaht prensine suiskast düzenlemek suçundan idam edilen şair Hüsrev Golorhiye atıfta bulunmaktadır. Golorhi bir marksisti ve silahlı hareketleri destekliyordu.

غزل 74

ای بی تو دل تنگم ، بازیچه ی توفان ها
چشمان تب آلودم ، باریکه ی باران ها
مجنون بیابان ها ، افسانه ی مهجوری است
لیلای من اینک من : مجنون خیابان ها
آویخته ی دردم ، آمیخته ی مردم
تا گم شوم از خود ، گم ، در جمع پریشان ها

آرام نمی یارد ، گویی غم من دارد
آن باد که می زارد ، در تنگی دالان ها
با این تپش جاری ، تمثیل من است آری
این بارش رگباری ، بر شیشه ی دکان ها
با زمزمه یی غم بار ، تکرار من است انگار ،
تنهایی فواره ، در خالی میدان ها
در بستر مسدودم ، با شعر غم آلودم
آشفته ترین رودم ، در جاری انسان ها
دریاب ، مرا ای دوست ، ای دست رهاکننده !
تا تخته برم بیرون ، از ورطه ی توفان ها

Benim özlem dolu gönlüm sensiz fırtınaların oyuncağı
Ateşli gözlerim, yağmurların akıntısı
Çöllerin mecnunu, ayrılık efsanesidir
Benim Leyla'm şimdi ben caddelerin mecnunuyum
Dertlere asılmış, halka karışmışım
Kendimi kaybetmek için, perişanların arasında
Dar koridorlarda esen haşin rüzgarlar
Sanki benim derdimi taşıyor, dindirmiyor
Bu yağış darbesi benim hikayem gibi
Dükkanların camına vuran bir sağanak
Fışkıyenin yalnızlığı, boş meydanlarda
Hüzünlü bir fısıltıyla beni tekrarlıyor gibi
İnsan selinde ben en çalkantılı nehirim
Ki hüzünlü şiirimle kapalı bir yataktayım
Beni bul ey dost! Ey kurtarıcı el
Fırtınaların girdabından, tahtanın üzerine çıkmak için

Münzevi bu beyitte; Çöllere düşen mecnun demode bir hikayedir/ Leylam şimdi ben caddelerin mecnunuyum diyerek çöllere düşen Mecnun'un hikayesini şehir yaşamının unsurlarından olan caddeler ve kendi aşk hayatı ile karşılaştırarak anlatıyor. Aynı şekilde koridor, fıskiye, meydan da günümüz dünyasının unsurlarındandır. Münzevinin bu şiiri gazelin günümüz hayatının

unsurlarıyla bağlantı kurmasına ve bu bağlantılarla modern gazelin güzel numunelerinden birini sunduğuna bir örnektir.

Sonuç yerine;

Hiç şüphe yok ki Hüseyin Münzevi gazeli yeniden canlandırmıştır. Döneminde ki diğer şairlerin aksine yalnız kalma pahasına hiçbir siyasi yapının ya da grubun himayesine girmemiş ve bağımsız bir şekilde var olmaya çalışmıştır. Hayatında yaşadığı tüm iniş çıkışlar onun edebi diline yansımıştır. Bu durum onun özgün bir dil geliştirmesine olanak tanımıştır. Ancak Münzeviyi herkesten ayıran özellik günümüz modern dünyasının unsurlarını klasik şiirle uyum içerisinde birleştirebilmesidir. Münzeviyi “Çağdaş Şiirin Babası” yapan özellik tam da budur. Klasik gazelde çığır açan bu yaklaşım Münzevi tarafından ortaya atılmıştır ve ondan sonra Çağdaş Gazel canlanmıştır. Her ne kadar Münzeviden önce ve sonra bu tarzda gazel yazan şairler bulunsa da kimse bu alanda Münzevi kadar ön plana çıkamamış ve başarılı olamamıştır, çünkü Münzevinin dili ve yeni kelimeleri kullanışı onu diğer şairlerin ulaşamayacağı bir noktaya getirmiştir.

KAYNAKÇA

Hani, T. H. (1398). , Berresi-i İdeoloji der Eş'ar-i Hüseyin Münzevi Nisbet be Hemtayan-i Mu'asır, Mutala'at-i Rahbordi-i 'ulum-i insani ve islami, Şomare-i 2

Hasanlı, K. (1385). Novaveri der gazel, faslname-i 'ilmi-i tehassüsi-i şi'r, Şomare-i 46, hordad, s. 30-31

Himmet, H. H., Digeran. (1397). Sebk-i Şahsi-i Gazeliyat-i Hüseyin Münzevi, Faslname-i Tehassüsi-i Sebk Şinasi-i Nazm ve Nesr-i Farsi (Behar-i Edeb) Şomare-i 2, S.2

Hüseyini, L., Digeran. () Gıraeti Lekani ez gazel-i mah u peleng-i Hüseyin Münzevi, Neşriye-i Edebiyat Ve Zebanha, Payiz Ve Zemistan, şomare-i 2, S.71

Mehdi, F. (1389). Sebk Şinasi-i teranehayi Hüseyin Münzevi, Faslname-i tehassüsi-i sebk Şinasi-i nazım ve nesr-i parsi, Şomare-i dovvom, Tabistan, s.169

Münzevi, H. (1401). İn Tork-i Parsi Gu, İntişarat-i Sure Mihr, Tehran, S.22

Münzevi, H. (1377). Ez Kehriba Ve Kafur, İntişarat-İ Ketab-İ Zeman, S.5

Münzevi, H. (1381). Ez hamuşiha ve feramuşiha, intişarat-i mühendis, zencan, 1381, S.11

Münzevi, H. (?). Mecmu'e-i Eş'ar, İntişarat-i Aferineş, S.108

Rehberyan, M. R. (1400). der serab-i emn ve eman, Neşr-i Salis, Tehran

Remezani, A. (?) heman, S.91

Remezani, A. (1383). Avaz-i Cevibaran, Neşriye-i Ketab-i Mah-i Edebiyat, Ferverdin, Şomare-i 78, S89

Ruzbe, M. (1379). Seyr-i Tahvil Der Gazel, Tehran, S.204

Herçe culuter mirevim, zeban-i şi'ri-i ma ganiter mişaved;
Goftegu ba Hüseyin Münzevi, Habergozari-i Danişcuyan-i İran
(isna) 1381

BÖLÜM II

XVIII. -XIX. Yüzyıllar Arası Uzak Doğu Konulu Rusça Çeviriler

Leyla ŞENER¹

Giriş

Rus Devleti'nin Avrupa ile Asya'nın kesişme noktasındaki coğrafi konumu, Doğu halklarıyla arasında çok yönlü ve uzun vadeli bağların kurulmasına neden olmuştur. Rusya'nın Doğu devletleriyle asırlardır süren ilişkileri, onun bu bölge halklarıyla ekonomik, siyasi ve kültürel bağlarının gelişmesine temel oluşturmıştır.

Rusya'nın Uzak Doğu ülkeleriyle (Çin, Hindistan, Japonya) temas kurma çabaları öncelikle siyasi ve ekonomik hedefleri takip etmiştir. Ancak bu temaslar başından beri sadece bunlarla sınırlı kalmamış, Uzak Doğu halklarının tarihi, kültürü ve yaşam tarzı hakkında bilgi edinmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu bilgiler her şeyden önce çeviri yoluyla edinilmiştir.

¹ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi

1.XVIII. -XIX. Yüzyıllar Arası Çin Konulu Rusça Çeviriler

Rusya ile Çin arasında ticari, diplomatik ve kültürel ilişkiler Mançu Qing hanedanlığı döneminde (1644-1912) başlayıp gelişmiştir. O dönemde Mançu dili, Çince ve Moğolca ile birlikte hanedanın resmi dilidir. Daha sonra Tibetçe ve Uygurca da Çin İmparatorluğunun resmi dillerine dahil edilir ve böylece İmparatorluğu oluşturan milletlerin dilleri resmi statüsü kazanır. Mançuca Qing hanedanlığının resmi dillerinden biri olarak Çin ile Rusya arasındaki diplomatik ve kültürel ilişkilerin yürütüldüğü dildir. XVIII. – XIX. yüzyıllar arası (1715–1864) Çin'in başkenti Pekin'de faaliyet gösteren Ruhani Misyona Merkezinin amaçlarından biri de Çince ve Mançuca öğrenmek ve Çin kültürünü araştırmaktır. Çeviri kültürü yaymak için en önemli araçlardan biridir. Gerçekten de bir yüzyıl boyunca Ruhani Misyonda görev alan birçok kişi çeviri ile meşgul olmuştur. Yapılan çevirilerin birçoğu el yazması olarak muhafaza edilmektedir. Qing İmparatorluğu'nun tarihi, yasaları, kültürel yaşamı hakkında bilgi ve belge toplamak, Çince ile Mançuca öğrenip bu dillerden çeviri yapmak Pekin Ruhani Misyonu üyelerinin ve misyonda yer alan öğrencilerin öncelikli görevleri arasındadır (Пан 2021 :79).

1.1.XVIII. Yüzyıl Rusya'sında Çin Konulu Çeviriler

XVIII. yüzyıl Rusya'sı Fransız ve Alman misyonerlerinin eserlerinin Rusça çevirileri aracılığıyla Çin kültürüyle tanışma fırsatı elde etmiştir. Bunların arasında Jean Baptiste Du Halde'nin (1674–1743) 1735 yılında Paris'te yayımladığı “Description géographique, historique, chronologique, politique et physique de l'Empire de la Chinese et de la Tartarie Chinoise” başlıklı eseri öne çıkmaktadır. Eser XVII. yüzyılın sonu- XVIII. yüzyılın başında Çin'de bulunan

Cizvit misyonerlerinin çalışma, mektup ve raporlarından derlenmiştir. Eserin “Географическое, историческое, хронологическое, политическое и физическое описание Китайской империи и Татарии Китайския, снабденное разными чертежами и резными фигурами” başlığını taşıyan Rusça çevirisi 1774-1777 yılları arasında St. Petersburg’da iki cilt halinde yayımlanmıştır (Сводный каталог 1962: 322). Şair, çevirmen, devlet adamı İgnatiy Antonoviç Teyls (1744-1815) eseri Fransızcadan çevirmiştir (Ланно-Данилевский, Словарь русских писателей XVIII века 2010: 225-228).

Rusların birçok Uzak Doğu diliyle ilgili ilk bilgileri İskoç asıllı John Bell’in (1691-1780) “Rusya’dan Çeşitli Asya Ülkelerine Seyahat” başlıklı eserinden edindiği söylenebilir. Elçilikte görevli J. Bell 1715 yılında İran’ı, 1719 yılında Çin’i ve 1737 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na seyahat etmiştir. Bell bu yolculukları esnasında Hazar bölgesini, Volga bölgesini ve Sibirya’yı ziyaret etmiştir. Seyahatlerini geniş bir şekilde anlatan eserinde Tatarlardan, Çuvaşlardan, Ermenilerden, Perslerden, Kalmıklardan, Çinlilerden söz etmiş, Çince, Mançuca, Moğolca, Hinduca birçok sözcük tanıtmıştır. Bell’in “Rusya’dan Çeşitli Asya Ülkelerine Seyahat” eseri 1763 yılında Glasgow’da yayımlanmıştır. Eserin Rusça çevirisi 1776 yılında St. Petersburg’da üç cilt halinde basılmıştır. “Белевы путешествия чрез Россию в разныя асиятския земли; а именно: в Испаган, в Пекин, в Дербент и Константинополь” Rusça başlığını taşıyan eserin çevirmeni Mihail İvanoviç Popov’dur (1742-1790) M. İ. Popov «Voyages depuis St. Petersbourg en Russie, dans diverses contrées de l’Asie» başlığını taşıyan Fransızca çeviriyi asıl metin olarak kullanmıştır (Сводный каталог 1962: 86).

Pekin Ruhani Misyonu üyeleri ve misyonda yer alan öğrencilerden birçoğu Rusya'ya döndüklerinde Hariciye'de Çince ve Mançuca çevirmeni olarak görev yapmıştır. Bunların arasında İllarion Kalinoviç Rossohin'in (1717-1761) ismi öne çıkmaktadır. Bir din adamının oğlu olan İ. K. Rossohin 1725 yılında İrkutsk Voznesensk Manastırı'nın Moğol okulunda eğitim görmüştür. 1728 yılında arşimandrit Anton Platkovski'nin önderliğinde Pekin'e yapılan İkinci Ruhani Misyonda yer alır. Burada Çince ve Mançuca öğrenen Rossohin 1735 yılında Çin ile Rusya arasında diplomatik ilişkileri yürüten bakanlıkta çevirmen olarak atanır. 1741 yılında Rusya'ya dönen Rossohin çeviri yapmak ve Çince ile Mançucayı öğretmek amacıyla Bilimler Akademisi'nde görev yapmaya başlar. Çince ile Mançuca eğitimi veren bir okul kurmak Rossohin'in başlıca amaçlarından biridir. 1741 yılında bu amacını gerçekleştirir ve okul faaliyete geçer. Çince'den birçok eser çeviren Rossohin, 1747 yılından itibaren Alman asıllı Rus tarihçi ve gezgin Gerhard Friedrich Muller'e (1705-1783) bağlı olarak çeviri yapmaya devam eder. Rossohin otuza yakın Çince ve Mançuca metni Rusçaya kazandırmıştır. Bunların arasında L. İ. Leontyev ile birlikte çevirdikleri “Mançu Halkının ve Birliklerinin Kökeni ve Şimdiki Durumu” eseri öne çıkmaktadır. Mançu ordusunu kapsamlı bir şekilde analiz eden eserde birçok etnografya ve tarih bilgileri mevcuttur. “Обстоятельное описание происхождения и состояния маньчжурскаго народа и войска, в осми знаменах состоящаго” Rusça başlığını taşıyan eser St. Petersburg'da 1784 yılında yayımlanmıştır (Сводный каталог 1965: 330).

Bilinler Akademisi'nin kütüphanesinin Çince kaynaklı kitap arşivinin oluşumu da Rossohin'in ismiyle bağlantılıdır. Rossohin

1741 yılında arşive elli iki kitap armağan etmiştir. Ağır hastalanarak yoksulluk içinde ölmüştür. Ölümünden sonra eşi kütüphaneye otuz iki ruble karşılığında elli beş kitap daha vermiştir. Lomonosov, Rossihin'in eşi ve çocuklarına "Mançu Halkının..." eserinin çevirisi için Senato'dan 600 ruble ödenmesini sağlamıştır (Лепехин, Словарь русских писателей XVIII века 2010: 62-68).

İ. K. Rossihin'in ölümünden sonra Rusya'da sinoloji çalışmaları Aleksey Leontyeviç Leontyev'in (1716 – 1786) ismiyle bağlantılı olarak gelişmiştir. Babacı din adamı olan A. L. Leontyev Slav-Grek-Latin Akademisi'nde eğitim görmüştür. 1739 yılından itibaren Moskova, 1741 yılından itibaren ise St. Petersburg'daki Sefarette görev yapmıştır. Mançuca öğrenen Leontyev 1742 – 1756 yılları arasında Pekin'de çevirmen olarak çalışmıştır. Sonraki yıllarda St. Petersburg'da Sefarette çevirmenlik görevini yürüten Leontyev, Bilimler Akademisi'nin talebiyle Rossihin ile birlikte "Mançu Halkının ve Birliklerinin Kökeni ve Şimdiki Durumu" başlıklı eserin çevirisi üzerinde çalışmıştır. 1762 yılında Sefaret göreviyle tekrar Pekin'e gönderilmiştir. Leontyev'in çeviri faaliyetleri 1770'li yıllarda yoğunlaşmıştır. Çeviri çalışmalarının yanı sıra Leontyev Bilimler Akademisi kütüphanesinde yer alan Çince, Mançuca-Moğolca ve Japonca kitap kataloğunu oluşturmuştur. 1771-1786 yılları arasında Çince ve Mançucadan on altıdan fazla önemli eseri Rusçaya kazandırmıştır. İlgili incelemelerde Leontyev'in Çince ve Mançucadan çevirdiği metinlerin beş bin sayfayı aştığı ifade edilmektedir (Кирмаков 2015: 237). Bunların arasında tarih, felsefe, hukuk, coğrafya ve genel olarak Çin yaşamının kültürünü çeşitli yönden ele alan metinler mevcuttur.

Leontyev'in çevirdiği tarih konulu eserler arasında “Çinliler ve Moğollar Arasındaki 1677-1689 Yılları Savaşı Üzerine” başlıklı eseri öne çıkmaktadır. Rusça “Уведомление о бывшей с 1677 до 1689 года войне у китайцев с зенгорцами” başlığını taşıyan eser Mançucadan çevrilmiştir. Eserin basımı için Bilimler Akademisi kaynak sağlamıştır (Сводный каталог, 1962: 142).

Leontyev'in Rusçaya kazandırdığı felsefi eserlerden “Akıllı Sözler...” ve “Filozof Konfüçyüs'ün Yorumlarını İçeren Dört Kitap” eserleri dikkat çekmektedir. “Akıllı Sözler...” başlıklı eser Rusçaya “Ге Янь, то есть умныя речи” başlığıyla kazandırılmıştır. Mançucadan çevrilen eser 1776 yılında St. Petersburg'da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог, Т. 1, 203). “Filozof Konfüçyüs'ün Yorumlarını İçeren Dört Kitap” başlıklı eser 1780-1784 yılları arasında yine St. Petersburg'da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır. Eser “Сы шу геи, то есть четыре книги с толкованиями” Rusça başlığını taşımaktadır (Сводный каталог, Т. 1, 200).

Bunların yanı sıra Leontyev'in çeviri eserleri arasında Çinli filozof Mensiyüs'ün (Mingzi) görüşlerini tanıtan “Çinli Depei” eseri büyük ilgi çekmiştir. Rusçaya “Депей китаец” başlığıyla kazandırdığı esere yazdığı önsözde Leontyev: “Çevirimin devamında yer alan Çince kitap, sıradan bir insanın değil, bir filozofun anlayabileceği karmaşık konular” içerdiğini belirtmektedir (Сводный каталог, Т. 1, 277). Eser St. Petersburg'da Bilimler Akademisi matbaasında 1771 yılında basılmıştır.

Leontyev'in Rusçaya kazandırdığı bir başka eser “Taiqing Gurun and Uheri Kohli...” başlığını taşımaktadır. Çin hukuk

mevzuatı üzerine önemli bilgiler içeren bu eser “Тайцин гурунь и Ухери коли, то есть все законы и установления китайскаго (а ныне манжурскаго) правительства” Rusça başlığıyla çevrilmiştir. Eser 1781-1783 yılları arasında üç cilt halinde St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 206).

“Çin Devletinin Şehirlerinin, Gelirlerinin ve Diğer Özellikleri Hakkında Kısa Bilgiler” eseri Leontyev’in Çin coğrafyası üzerine çevirdiği eserlerden birdir. Eser “Кратчайшее описание городам, доходам и протчему Китайскаго государства, а при том и всем государствам, королевствам и княжествам, кои китайцам ведомы” Rusça başlığıyla 1778 yılında St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 142).

Leontyev’in etnografya konulu çevirileri de ilgi çekmektedir. Çin yaşamına dair çevirdiği eserlere örnek olarak “Çay ve İpek” ile “Çin Satrancı Oyunu” verilebilir. “Çay ve İpek” eseri “Уведомление о чае и о шелке” başlığıyla Rusçaya kazandırılmış ve 1775 yılında St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 257). “Çin Satranç Oyunu” Rusçaya “Описание китайской шахматной игры” Rusça başlığını taşımaktadır ve aynı yılda yine St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 142).

1772 yılına Leontyev Mançucadan “Çince Düşünceler” kitabını “Китайския мысли” başlığıyla Rusçaya kazandırmıştır. Kitap farklı Çin hanedanlarının İmparator ve yetkililerin sarf ettiği aforizmalar, ayrıca edebi eserlerden bazı alıntılar içermektedir.

Önsözünde okura hitap ederek: “Çevirdiğim “Çince Düşünceler” de bir hanın öğretici düşünceleri ve pek çok alim Çinlinin çeşitli konulardaki tavsiyelerini; ancak daha çok halkın ve devletin yararları üzerine geliştirdikleri fikirler yer almaktadır” der. Eser bir hanın askeri liderlere, israf ve lüksten uzak durması konusunda söylediklerini içermektedir. Eser 1772 yılında St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 142).

II. Ekaterina’nın isteği üzerine Leontyev üç çitlik “Taiqing Gurun and Uheri Koli, Çin (ve Mançurya) Hükümetinin Yasa ve Düzenlemeleri” kitabını Rusçaya kazandırmıştır. Kitap 1781-1783 yılları arasında St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasına basılmıştır. Çing Hanedanı dönemi hukuk sistemini anlatan eser aynı zamanda Çin etnografyası üzerinde de değerli bir bilgi kaynağıdır. Eser Çinlilerin düğün, cenaze, yılbaşı vb. birçok ritüel ve geleneğinin tanımlarını içermektedir. 1781-1783 yılları arasında St. Petersburg’da Bilimler Akademisi matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1966: 206). Çevirmen bu eserinde ayrıca Çin bürokrasi sistemini ayrıntılı bir şekilde tanıtmaktadır (http://www.orientalstudies.ru/rus/images/stories/aspirantura/vkr_ts_vetkov_2018.pdf).

Leontyev Rusya’ya kazandırdığı eserleri Çin ile çok yönlü ve derin bilgilerine tanıklık eden yorum ve notla zenginleştirmiştir. Onun çevirileri bilimsel ve diplomatik öneme sahip olmakla birlikte, Aydınlanma Dönemi Rus edebiyatında önemli bir yer tutan “doğu temasının” gelişmesinin temelini de atmıştır (Арзуманова, Словарь русских писателей XVIII века 1999: 204-205).

Rusya’da sinoloji çalışmalarının gelişiminde önemli bir rol oynayan Leontyev’in yanı sıra Sibirya doğumlu din adamı Aleksey Semenovîç Agafonov’un (1746–1792) ismi öne çıkmaktadır. Tobolsk İlahiyat Okulu’nda eğitim gören A. S. Agafonov 1771-1782 yılları arasında Altıncı Ruhani Misyonu üyeleriyle birlikte Pekin’e gönderilmiştir. Rusya’ya döndükten sonra Sefaret’te çevirmen olarak göreve başlamıştır. Agafonov’un yaptığı çeviriler 1788 yılında yayımlanmıştır. İlgili incelemelerde bunların Leontyev’in çevirilerinden daha başarısız oldukları belirtilmektedir (Лепехин, Словарь русских писателей XVIII века 1988: 20-21).

Agafonov’un Rusçaya kazandırdığı eserler arasında devlet, sosyal ve kültürel yaşamın kurallarını içeren “Jungin ya da Sadakat Kitabı” dikkat çekmektedir. “Джунгин, или Книга о верности” Rusça başlığını taşıyan eser 1788 yılında Moskova’da yayımlanmıştır (Сводный каталог, Т. 1, 289). Agafonov ayrıca “Mançurya ve Çin İmparatoru Kangxi’nin oğlu Yungsi’in Derlediği Siyasi ve Ahlaki Tartışmalar” eserini de Mançucadan Rusçaya kazandırmıştır. Rusça “Манжурскаго и китайскаго хана Кан-Сия книга придворных политических поучений и нравоучительных разсуждений собранная сыном его ханом Юн-джином” başlığını taşıyan eser 1788 yılında St. Petersburg’da yayımlanmıştır (Сводный каталог 1964: 12). Agafonov ayrıca Rusçaya “Краткое хронологическое росписание китайских ханов” başlığıyla çevirdiği “Çin İmparatorları” kitabı da 1788 yılında St. Petersburg’da yayımlanmıştır (Сводный катало 1964: 87).

1.2. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Çin Konulu Rusça Çeviriler

XIX. yüzyılın ilk yarısında Anton Grigoryevîç Vladikin (1857 – 1812) Çince ve Mançuca çalışmalarıyla dikkatleri

çekmektedir. Kalmık asıllı A. G. Vladikin, Troitsa-Sergeev İlahiyat Okulu'nda eğitim görmüştür. 1780 yılında Vladikin, Yedinci Ruhani Misyonu kafilesiyle on dört yıl boyunca yaşayacağı Çin'e gitmiştir. 1796 yılında Rusya'ya dönen Vladikin Moskova'da Hariciye'de çevirmen olarak göreve başlamıştır.

Vladikin 1798-1801 yılları arasında Hariciye bünyesinde Çince ve Mançuca çevirmeni yetiştirmeyi hedefleyen bir okul açmıştır. Okuldaki çalışmalarına bağlı olarak ilk Mançuca-Rusça sözlükler ve Mançuca gramer kitapları hazırlamıştır (https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/Rukopis_nasled/text.htm).

Vladikin ayrıca Çince bir edebi eseri, «Дзин-юнь-циоу» başlıklı romanı Rusçaya kazandıran ilk çevirmendir. Eserlerini basıp yayımlamak için yeterli maddi imkânı olmayan Vladikin'in çalışmaları elyazması olarak muhafaza edilmektedir (https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/China/Rukopis_nasled/text.htm).

Söz konusu dönemde Pavel İvanoviç Kamenski (1765- 1845) tarih alanında yaptığı çeviriler ile adından söz ettirmiştir. Bir din adamının oğlu olan Kamenski Nijniy Novgorod İlahiyat Okulu'ndan mezun olmuştur. 1794 yılında Sekizinci Ruhani Misyon kafilesiyle Pekin'e gitmiş, dönüşte Hariciye'nin Asya Departmanı'nda memur olarak görev yapmıştır. 1821-1831 yılları arasında Onuncu Ruhani Misyon kafilesine önderlik etmiştir. Asya Departmanı'nda memuriyet yılları sırasında bilimsel çalışmalarına ağırlık veren Kamenski, Mançucadan tarihi eser çevirilerine yoğunlaşmıştır. Çevirdiği eserler günümüzde elyazması olarak muhafaza

edilmektedir. Kamenski son yıllarını Gorodets Manastırında geçirmiştir (История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года 1997: 267). Çevirdiği tarihi eserler arasında Türkçeye “Büyük Gök İmparatorluğun Tarihi” olarak verebileceğimiz “Dai Yuan gurun-i suduri” öne çıkmaktadır. Bu çeviri ancak 2011 yılında Novosibirsk’de “Дай Юань гурун-и судури” yani “История Великой Небесной империи” Rusça başlığı altında kısmi olarak yayımlanmıştır (https://archaeology.nsc.ru/izdatelstvo/monografii-i-sborniki/2011-1/2011_6/).

Kamenski ile aynı yıllarda faaliyet gösteren Stepan Vasilyeviç Lipovtsov (1770-1841) ile Zahar Fedoroviç Leontyevski (1799-1874) Rusçaya önemli eserler çevirmiştir. S. V. Lipovtsov Hariciye’nin Asya Departmanı’nda çevirmen olarak görev yapmıştır. Kazan İlahiyat Okulu’nda eğitim gördüğü sırada Sekizinci Ruhani Misyonu kafilesine dahil edilmiştir. Rusya’ya döndüğünde Asya Departmanında çevirmen olarak başladığı görevini ölümüne kadar devam ettirmiştir. Yaptığı çok sayıda çeviri arasında “Lifan yuan Zeli” başlıklı kanun kitabı öne çıkmaktadır. Rusça “Уложение Китайской палаты Внешних сношений” başlığını taşıyan eser St. Petersburg’da 1828 yılında basılmıştır. Çevirisine yazdığı önsözde Lipovtsov amacını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir çevirmen olarak, Mançuca aslını Rusçaya mümkün olduğunca sadık (...), gerçek anlamından sapmadan ve tutarlı olmayan ifadelerle süslemeden aktarmayı asli görevim haline getirdim” (Пан 2021: 86). Lipovtsov’un çevirisi 1828 yılında iki cilt halinde yayımlanmıştır. Mançuca asıl kitabın yayımlanmasından sadece on yıl sonra Rusça çevirisinin yayımlanması söz konusu

dönemde Rusya ile Qing Hanedanlığı arasındaki gelişen ilişkilere tanıklık etmektedir.

Bu kitap dışında Lipovstov Pekin Çincesini temel alan bir sözlük çevirmiştir. Sözlüğe Çince hiyerogliflerin Rusça anlamlarını da ilave etmiştir. Araştırmacılar bu sözlüğün günümüzde de Çince söz varlığını incelemek için değerli bir kaynak olduğuna dikkat çekmektedir (История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года 1997: 271).

S. V. Lipovtsov ile aynı dönemde faaliyet gösteren Z. F. Leontyevski, matematik öğrencisiyken Kamenski'nin önderliğindeki kafileye gönüllü olarak katılmıştır. Son derece iyi Çince bilen Leontyevski, aynı Lipovtsov gibi Rusya'ya döndüğünde Asya Departmanı'nda çevirmen olarak görev yapmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde Çince edebi çevirileri Rusçaya kazandıran az sayıda çevirmenlerden biridir. 1834 yılında St. Petersburg'da yayımladığı “Mançu Şarkısı” (“Маньчжурская песнь”) ve 1835 yılında yine St. Petersburg'da yayımladığı “Seyyah” («Путешественник») başlıklı eserler Leontyevski'nin Rusçaya kazandırdığı belli başlı edebi eserlerdir (История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года 1997: 271).

XIX. yüzyılın ilk yarısı Rusya'sında keşiş İakinf'in sinoloji alanda yaptığı faaliyetler literatürde “Bıçurin Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Rus sinoloji tarihinde önemli bir yer işgal eden keşişin asıl adı Nikita Yakovleviç Bıçurin'dir. 1807-1821 yılları arasında Pekin Ruhani Misyonu'nun önderliğini yapmıştır. Çince-den Rusçaya yaptığı çevirilerle de adından söz ettirmiştir. İlk Çince-Rusça Sözlüğü oluşturan Bıçurin, Çince-den öncelikle tarihi

eserler çevirmiştir. Bunların arasında 1828 yılında Rusçaya kazandırdığı “Описание Тибета в нынешнем его состоянии” eseri öne çıkmaktadır. Bu eser tarihi ve coğrafi bilgiler içeren “Wei-tsang tu-shi” başlıklı eserin çevirisidir (История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года 1997: 292).

1829 yılında St. Petersburg’da Biçurin’in Rusçaya kazandırdığı “Сань-цзы-цзин” başlıklı eser yayımlanmıştır (<https://kp.rusneb.ru/item/material/san-czy-czin-ili-troeslovie>). Şiir şeklinde yazılan ve A. S. Puşkin’in “ansiklopedi” olarak nitelendirdiği bu eser Çince metinle birlikte bakışımı olarak basılmıştır. Rus sinoloji tarihinde ilk kez bir çeviri eser ayrıntılı yorumlarla zenginleştirilmiştir. Bu yorumlarla Biçurun, Sinoloji alanında derin bilimsel, kültürel ve edebi bilgi birikimini ortaya koymamaktadır (Захарова 2021: 3341).

2.XVIII. -XIX. Yüzyıllar Arası Rusya’da Hindistan Konulu Çeviriler

Hindistan, eski çağlardan beri Avrupalıların ilgisini çekmiştir. Hindistan hakkında eserler Rusya’da XII. yüzyıldan itibaren bilinmektedir. “Varlaam ile Iosafat Hikâyesi” (“Повесть о Варлааме и Иоасафе”), “Hindistan Çarlığı Menkıbesi” (“Сказание о Индийском царстве”), “Stefanit ile İhnilat” (“Стефанит и Ихнилат”) ve “Yedi Bilge Hikayesi” (“Повесть о семи мудрецах”) eserleri buna örnek olarak verilebilir. Asya, Avrupa ve Afrika’da otuzdan fazla dilde çevirisi bulunan “Varlaam ile Iosafat Hikâyesi”nin temelinde Buda’nın Hristiyanlık öğeleriyle bezenmiş hayat hikâyesi yattığı kabul edilmektedir. Eski Slavcaya Antik Yunancadan –XII. Yüzyıldan daha eski olmamak kaydıyla– Kiev döneminde çevrilmiştir (Şener 2015: 63). “Hindistan Çarlığı

Menkıbesi” eserinin XII. Yüzyıla ait Antik Yunanca metni Rusya’da XIII. – XIV. Yüzyılda yaygınlaşmıştır. Masal diyarındaki ütopik bir Hristiyan devletini tasvir edilen eser, Hint Kralı ve aynı zamanda bir Hristiyan rahibi olan Ioann’ın, Bizans İmparatoru Manuil’e yazdığı mektuplardan oluşmaktadır (Şener 2015:72).

“Stefanit ile İhnilat” fabl kitabı Çar ile filozofun sohbeti şeklinde anlatılan bir dizi öğretici hikâyeden oluşur. Ünlü Hint anıtı “Pañçatantra” menşelidir. Eski Slavca metin XIII. – XIV. yüzyılda Antik Yunancadan çevrilmiştir. Çeviri metninin Rusya’ya XV. yüzyılda geçtiği kabul edilmektedir. Günümüzde metnin Sinodalnaya Elyazması (Devlet Tarih Müzesi); Rogojnskaya Elyazması (St. Petersburg Devlet Kütüphanesi) ve Troitskaya Elyazması (St. Petersburg Devlet Kütüphanesi) olmak üzere üç elyazması kopyası bulunur. Sinodalnaya Elyazması’nda düşülen notta, “Stefanit ile İhnilat” eserinin Antik Yunancadan Rusçaya Ekim 1478 yılında çevrildiği belirtilmiştir (Şener 2015:74-75). Eski bir Hint efsanesi olan “Yedi Bilge Hikayesi” (Повесть о семи мудрецах) Rusçaya XVII. yüzyılın ikinci yarısında Lehçe’den çevrilmiştir (Şener 2015: 105-106).

Görüldüğü gibi Hindistan hakkında eserler Rusya’da XII. yüzyıldan itibaren çevrilmeye başlanmış, ancak Hindistan menşeli eserler ağırlıklı olarak Rusçaya XVIII. yüzyılda çevrilmiştir. Başka bir deyişle Avrupa’nın Hint edebiyatı, kültürü ve tarihiyle tanışması XVIII. yüzyılda başlamıştır.

XVIII. Rusya’sında Hindistan Konulu Çeviriler

XVIII. yüzyıl Rusya’sının Hindistan ile doğrudan teması yoktur. Dolayısıyla Ruslar bu kadim ülkeye ait bilgileri genel olarak

Batı Avrupalı yazarlar aracılığıyla elde etmektedir. İlgili incelemelerde Rusçaya Hindistan üzerine çevrilen ilk eserin “Hintlilerin Örf, Adet, Dil, İnanç ve Felsefesine İlişkin Kısa Açıklama ve Yorumlar” olduğu ileri sürülmektedir. Eser Alexander Dow’un Paris’te 1780 yılında yayımladığı “Dissertation sur les mœurs, les usages, la langue, la religion et la philosophie des indous; suivi d’une Exposition générale et succincte du gouvernement et de l’état actuel de l’Hindostan” kitabının çevirisidir. A. Dow’un kitabı ise İranlı yazar Muhammad Kazim’in “Hindistan Tarihi” eserinin birinci ve ikinci bölümlerinin çevirisinden oluşmaktadır. Söz konusu eser “Краткое и общее объяснение и разеуждение, о нравах, обыкновениях, языке, вере и философии индейцов” Rusça başlığıyla 1789 yılında Moskova’da İ. K. Şnor’un matbaasında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 270).

XVIII. yüzyıl Rusya’sında Hindoloji üzerine çalışan ilk bilim adamlarından biri Gottlieb Siegfried Bayer’dir (1694-1738). Tarihçi, filolog, eğitimci Bayer’in ismi doğubilimin gelişmesine katkı veren bilim adamları arasında öne çıkmaktadır. Almanya Königsberg doğumlu Bayer, 1715 yılında doğu dilleri eğitimi aldığı Königsberg Üniversitesi’nden mezun olmuştur. Ardından eğitimine Leipzig’de devam etmiş ve 1718 yılından itibaren Königsberg Üniversitesi kütüphanesinde görev almıştır. Grekçe, Latince, Çince, İbranice, Arapça, Süryanice, Kıpti, Ermenice bilen Bayer, 1725 yılından itibaren hayatının sonuna kadar St. Petersburg Bilimler Akademisi’nde profesör olarak görev yapmıştır (История отечественного востоковедения до середины XIX века 1990: 51-53).

Petersburg’da geçirdiği on iki yıl boyunca Bayer, özellikle Doğu dilleri ve bu dillerden muhafaza edilen el yazmaları üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Bu süre içinde neredeyse tamamı yayımlanan kırka yakın bilimsel çalışmaya imza atmıştır. Sinoloji çalışmaları bunların arasında önemli bir yer işgal etmektedir. İlgili incelemelerde G. S. Bayer’in en önemli çalışmasının “Museum Sinicum” (“Китайский Музей”) başlıklı eseri olduğu ifade edilmektedir. Eser 1730-1731 yılları arasında Latince olarak St. Petersburg’da yayımlanmıştır. “Grammatica Sinica” ve “Lexicon Sinicum latine explicatum” olmak üzere iki bölümden oluşan bu kitapta Çince gramer hakkında bilgiler, Latince anlamları verilen hiyeroglif tablosu, Konfüçyüs’ün hayat hikayesi, yine Konfüçyüs’ün klasik metinlerinden biri sayılan Büyük Bilgi (Daxue) metnine ve Andreas Müller’in (1630-1694) “Clavis Sinica” başlıklı eserine dair yorumlar yer almaktadır (http://www.orientalstudies.ru/rus/index.php?option=com_personalities&Itemid=74&person=2346)

Bayer 1728 yılında Sanskrit alfabesi örnekleri içeren bir çalışma, 1729 yılında ise ve yeni Hint dilleri üzerine başka bir bilimsel çalışma daha yayımlamıştır. Bu çalışmalarda arıca Moğol ve Tangut edebiyatlarına dair bilgiler de mevcuttur (История отечественного востоковедения до середины XIX века 1990: 52).

Bayer’in Ebulgazi Bahadır Han’ın “Şecere-i Terakime” eserinin bir bölümünü Latinceye çevirmesi onun Türk dillerine ilgisinin kanıtıdır. Ünlü Rus Türkolog Andrey Nikolaeviç Kononov’a (1906-1986) göre Bayer Bilimler Akademisi’nin ilk Türkolog’udur (Кононов 1982). 1737 yılı Osmanlı-Rus Savaşı

nedeniyle Almanca olarak “Azak Şehrinin Kuruluşundan İtibaren Kısa Tarihi” eserini kaleme almıştır. Tarihçi Johann Caspar Taubert (1717-1771) Bayer’in bu eserini Rusçaya “Краткое описание всех случаев, касающихся до Азова, от создания сего города до возвращения оного под Российскую державу” başlığıyla çevirmiştir (История отечественного востоковедения до середины XIX века 1990: 52).

Bayer’in çalışmaları Avrupa ve Rusya’da Sinoloji, Moğol çalışmaları, Tibet Çalışmaları, Hindoloji ile Doğu dilbiliminin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

Hindistan’ın Rus kültürü üzerindeki etkilerini görmemizi sağlayan en önemli ipuçlarından biri ünlü destan Mahabharata’nın Rusçaya çevirileridir. Destanın Rusçaya ilk çevirisi 1788 yılında Moskova’da yayımlanan “Bhagavat Gita” metnidir. “Bhagavat Gita” Hinduizm felsefesinin özünü yansıtan en önemli kutsal metinlerden biri sayılmaktadır. Aynı bir kitap olarak yayımlanan metin, nesir olarak çevrilmiştir. Künyesinde Sanskritçe yazılan eserin “Bhagavat Gita”nın Hint destanı “Mahabharata”nın altıncı kitabı olduğu ve Rusçaya aracı dil İngilizceden, Charles Wilkins’in 1785 yılı çevirisi kullanarak kazandırıldığı belirtilmektedir. “Багват-Гета, или Беседы Кришны с Аржуном” Rusça başlığını taşıyan eserin çevirmeni Aleksandır Andreeviç Petrov’dur. Eser 1788 yılında Moskova’da ünlü yayımcı N. Novikov tarafından basılmıştır (Сводный каталог 1962: 70).

A. A. Petrov (1763-1793) Vologda Valiliği’nde görevli mason Andrey Petroviç Petrov’un oğludur. Moskova Üniversitesine bağlı lisede ve adından Moskova Üniversitesi’nde eğitim görmüştür.

1779 yılında ünlü yayıncı N. İ. Novikov'un çevresine dahil olmuştur. Grekçe, Latince ve Almancaya hâkim A. A. Petrov, Senato'da ve Üniversite Matbaasında çevirmen olarak görev yapmıştır. XVIII. yüzyılın yetmişli-seksenli yıllarında felsefi ve ahlaki içerikli birkaç Mason eserini Rusçaya çevirmiştir. Gene aynı yıllarda ünlü Rus yazar Nikolay Mihayloviç Karamızın ile yakın bir arkadaşlık kurmuştur. Petrov, Novikov'un tipografyasında 1785-1789 yılları arasında basılan Rusya'nın ilk çocuk dergisi *Детское чтение для сердца и разума* (Çocuklar İçin Okuma Kitapları) başlıklı derginin editörüdür. *Московские ведомости* (Moskova Haberleri) gazetesinin haftalık eki olarak basılan derginin başlıca yazarlarından biri Karamzin'dir. Karamzin'in deyimiyle "asil ruhlu bir insan" olan Petrov, 1788 yılında "Bhagavat Gita"yı Rusçaya kazandırmıştır (Кочеткова, Словарь русских писателей XVIII века, 1999: 423-425). Araştırmacı V. B. Sokol'a göre Rusça çevirinin eserin İngilizce çevirisinden sadece üç yıl sonra yayımlanması, XVIII. yüzyıl Rus aydınlarının Hint kültürüne karşı duydukları ilginin önemli bir göstergesidir (Сокол 2013: 165-168).

İlgili incelemelerde bu çevirinin asla pek de sadık olmadığı, ancak dönemin Rus yazar ve düşünürleri için eser ahlaki ve felsefi içeriğiyle ilgi çektiği ifade edilmektedir (Никитин 2014: 41-45). Nitekim ünlü Rus şair M. A. Dmitriyev "Bhagavat Gita"yı "Olağanüstü derin felsefi ve dini içeriğe sahip Mahabgarat'tan bir bölüm" olarak nitelendirmektedir (Дмитриев 1866: 42). Araştırmacı D. S. Nikitin'e göre Petrov'un bu çevirisi XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'da Doğu araştırmalarının hızla gelişmesi karşısında önemini büyük ölçüde kaybettiğini, yine de Hint destanlarını Rus

kültür hayatına kazandırılması açısından dikkat değer olduğunu belirtilmektedir (Никитин 2014: 45).

Felsefe ve ahlak üzerine yazılan Hint eserlerinin yanı sıra Rus okurunun ilgisini Hindistan’a seyahat yazıları da çekmektedir. XVIII. yüzyılda Rusçaya çevrilen Hindistan’a seyahat yazılarına örnek olarak “Bay Sonnerata’nın Doğu Hindistan Syahaninden Notlar” (“Выписка из путешествия г. Соннерата в Восточную Индию”) eseri örnek olarak verilebilir. Eser 1788 yılında St. Petersburg’da yayımlanan *Новые ежемесячные сочинения* dergisinde yayımlanmıştır. Çevirmeni Vasiliy Fedoroviç Zuev’dir (1752-1794). Bir askerin oğlu olan V. F. Zuev, Akademi Lisesinde okumuştur. Liseden mezun olunca Alman ve Rus bilim adamı, doğa bilimci Peter Simon Pallas (1741-1811) tarafından Sibiry seferine katılmak üzere seçilmiştir. Akademi Üniversitesi, ardından Leiden ve Strasburg Üniversitelerinde eğitim gören Zuev, anatomi, fizik, zooloji, dilbilim, tarih alanlarında bilimsel çalışmalara imza atmış, birçok bilimsel sefere katılmış bir bilim adamıdır. Bilimler Akademisi’nde görevli Zuev, 1790 yılında ağır bir şekilde hastalanana dek, yoğun bir şekilde bilimsel çalışmalarına devam etmiştir. Fransız tarihçi ve sosyolog Guillaume-Thomas François Raynal’in (1713-1796) “Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes” eserini “Политический разсуждения о китайцах” başlığıyla Rusçaya kazandırmıştır. Türkçeye “Çinlilerin Sosyal Yapısı Üzerine Düşünceler” olarak çevirebileceğimiz eser 1785-1786 yılları arasında *Растущий виноград* dergisinin farklı sayılarında yayımlanmıştır (Сводный каталог 1966: 177). Aynı zamanda derginin editörlüğünü üstlenen Zuev, ağırlıklı olarak Fransızcadan

bilimsel konulu eserlerin çevirisiyle meşgul olur. Bunların arasında Fransız doğa bilimci ve kâşif Pierre Sonnerat'ın (1748-1814) seyahat kitabı öne çıkmaktadır (Степанов, Словарь русских писателей XVIII века 1988: 343-345).

Söz konusu dönemde Hint edebiyat eserleri de Rus okurunun ilgisini çekmektedir. Orta çağın büyük Hint şairi Kalidasa'nın “Şakuntala” (“Шякунталы” / “Сакунталы”) başlıklı drama buna örnektir. Konusunu “Mahabgarata” destanından alan “Şakuntala” Kral Duşyanta ile su perisi Menaka ve bilge Vişvamitra'nın kızı Şakuntala'nın aşk hikayesidir. Hülyalara dalmış aşık Şakuntala, kutsal bir münzevi olan Durvasa'nın yaklaştığını görmez ve onun gazabına uğrar. Durvasa aşık Şakuntala'yı lanetler. Bu lanete göre Kral Duşyanta âşık olduğu Şakuntala'yı unutacak ve ancak ona verdiği yüzüğü görünce hatırlayacaktır. Şakuntala bu lanetten habersizdir ve bu da oyunun dramatik olay örgüsünü oluşturur. Kral, sevgilisini kendisinden uzaklaştırır ve ancak bir dizi karmaşık olay ve maceradan sonra değerli yüzük dikkatini çeker. Yüzüğü görünce geçmişini hatırlayan Duşyanta, Şakuntala ile yeniden bir araya gelir (<http://lit-prosv.niv.ru/lit-prosv/sokolov-vechnye-syuzhety/kalidasa-shakuntala.htm>).

Eserin ilk Rusça çevirisi N. M. Karamzin'e aittir. Söz konusu çeviri 1792 yılında *Московский журнал* dergisinin Mayıs ve Haziran sayılarında yayımlanmıştır. Ünlü Rus yazar dramının birinci ve dördüncü sahnelerini çevirmiştir. N. M. Karamzin, Kalidasa'nın “Şakuntala” eserinin Almanca çevirisini kullanarak Rusçaya kazandırmıştır (<http://www.karamzin.info/library/works/articles/perevody/kalidasa>). N. M. Karamzin çevirisine yazdığı önsözde ünlü Hintli şairini

Homeros’la kıyaslamış ve eserini sanatın en güzel örnekleri arasında gördüğünü ifade etmiştir (Кальянов., Эрман, Калидаса 1958: 68).

XIX. yüzyılın ilk yarısında Kalidasa’nın ünlü eserinin Rusçaya bir kez daha çevrilmiştir. 1838 yılında *Сын отечества* dergisinde oyunun ilk üç perdesinin çevirisi yayımlanmıştır (Гринцер 2004: 60). İsmi belirtilmeyen çevirmen Fransız doğu bilimci Antoine-Léonard Chézy’nin (1773-1832) Fransızca çevirisini asıl kaynak olarak kullanmıştır (Громова-Опульская|, Никулин, Рифтин 2004: 58-59).

XVIII. yüzyılda Rusçaya çevrilen diğer Hint edebi eserler arasında Hint Filozof Beydeba’nın “Siyaset ve Ahlak Konulu Fablları” eseri dikkat çekmektedir. Rusçaya “Политические и нравоучительные басни Пильпая, философа индейскаго” başlığı altında aracı dil Fransızcadan çevrilmiştir. Çevirmen B. Volkov asıl eser olarak 1750 yılında Hamburg’da yayımlanan “Les fables politiques et, morales de Pilpai, philosophe indien, ou Conduite des grands et des petits; revues, corrigées et augmentées par Ch. Mouton” eserini kullanmıştır. Söz konusu eser ise XV. yüzyılda Farsçadan çevrilen ve “Kelile ve Dimne”, “Pañça-Tantra”, “Beydeba’nın Fablları” “Stefanit ile İhnilat” gibi farklı başlıklarla bilinen kitabın ilk dört bölümünden oluşmaktadır. Eser St. Petersburg Bilimler Akademisi matbaasında 1762 yılında basılmıştır (Сводный каталог 1962: 103).

Bu dönemde Rusçaya Hindistan konulu edebi eserler de kazandırılmıştır. Genel olarak Batı Avrupa dillerinden çevrilen bu eserlerin Hint edebiyatına ait değil, ancak XVIII. yüzyılda Doğu’ya ve özellikle Hindistan’a karşı Avrupa’da büyüyen ilgiye

işaret etmektedir. Genel olarak aşk ve macera öğelerini bir araya getiren bu tür “doğu hikâyelerine” örnek olarak “Зели, или трудность быть щастливым. Индейский роман с приобщением повести Зими”, “Ангола. Индийская повесть сочинение без правдоподобия” ve “Солиман и Алмена, образ примерной добродетели, или Путешествие младаго индейца” eserlerini verebiliriz.

“Зели, или трудность быть щастливым. Индейский роман с приобщением повести Зими” eseri Madam de Fourqueux’nun “Zély, ou La difficulté d’être heureux, roman indien, suivi de Zima et des Amours de Victorine & de Philogène” romanının çevirisidir. St. Petersburg’da 1780 yılında yayımlanmıştır. İsmi belirtilmeyen çevirmen eseri Fransızca asıl dilden Rusçaya kazandırılmıştır (Сводный каталог 1966: 326).

“Солиман и Алмена, образ примерной добродетели, или Путешествие младаго индейца,..” İngiliz yazar John Langhorne’un (1735-1779) “Da Solyman and Almena an oriental tale,” eserinin Rusça çevirisidir. 1791 yılına Moskova’da yayımlanan eserin çevirmeni İvan Pirogov’dur (Сводный каталог 1964: 187).

“Ангола. Индийская повесть сочинение без правдоподобия” Fransız oyun yazarı Charles-Jacques-Louis-Auguste Rochette La Morlière’in (1719-1785) “Angola histoire indienne ouvrage sans vraisemblance” eserinin Rusça çevirisidir. Moskova’da 1785 yılında yayımlanan eser Fransızca asıl dilden çevrilmiştir (Сводный катало 1964: 116). Çevirmeni Vasiliy Grigoryevič Voroblevski’dir (1730-1797). Rusya’nın ileri gelen

soylu ailelerinden olan Şeremetev'lerin serfi olan V. G. Voroblevski, Petersburg'da özel bir pansiyonda eğitim aldıktan sonra ünlü askeri ve devlet ademi Boris Petroviç Şeremetev'in (1652-1719) malikanesinde kâhya olarak çalışmış ve aynı zamanda serf tiyatrosunun gösterilerine katılmıştır. Almanca ve Fransızcadan çeviri yapan Voroblevski, zamanla Şeremetev serf tiyatrosunun yönetmenliğini de üstlenmiştir. 1785 yılında Fransızcadan “Ангола, индийская повесть. . .” eserini çevirmiştir. Yazarı bilinmeyen eser feodal seçkinlerin ahlaksızlığını gözler önüne sermektedir (Кузьмин, Словарь русских писателей XVIII века 1988: 175-176).

2.1. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Rusya'da Hindistan Konulu Çeviriler

XIX. yüzyılın ilk yarısında Rusya'da Hindistan konulu çalışmalar Gerasim Stepanoviç Lebedev'in (1749-1817) ismiyle bağlantılıdır. 1785-1797 yılları arasında Hindistan'da yaşayan Lebedev, “ilk Rus Hindolog” olarak anılmaktadır (История отечественного востоковедения до середины XIX века 1990: 318). Sanskrit, Bengalca ve Kalküta'nın konuşma dili olan Hindustani dilini öğrenen Lebedev bu dillerden Rusçaya ve ayrıca İngilizce ve Rusçadan Bengalcaya ilk çevirileri yapmıştır. Lebedev bunların yanı sıra oyuncu ve müzisyen kimliğiyle de tanınmaktadır.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Rusya'da Hindoloji çalışmaları yürüten bir başka isim ise Robert Hristiyanoviç Lents'dir (1808-1836). Yirmi sekiz yaşında ölen Lents, St. Petersburg Üniversitesi'nde Sanskritçe dersleri vermiştir. Öğrencileri arasında Rus Hindoloji'sinin önemli ismi Pavel Yakovleviç Petrov (1814-1875) öne çıkmaktadır. Almanca ve Fransızcaya hâkim ve bu

dillerden edebi eserler çeviren Petrov ayrıca Antik Yunanca ve Latince de bilmektedir. Moskova Üniversitesinde öğrencilik yıllarında Sanskrit'e ilgi duymaya başlayan Petrov, Petersburg Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Bölümü'nde Arapça ve Farsça eğitimi almış, bunların yanında yoğun bir şekilde Türkçe öğrenmeye başlamıştır. Ancak Petrov'un hayatını adadığı dil Sanskrit olmuştur. İlgili incelemelerde Sanskritçeden Rusçaya ilk çevirilerin P. Y. Petrov tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir (Никитин 2014: 41-45). Ünlü Rus edebiyatçı V. G. Belinski'nin yakın arkadaşı olan Petrov, 1835 yılında «Песнь Налы из Махабхараты» (<https://www.ahakimov.com/vedic/mahabharata-text/mahabharata-text/adiparva-pervaya-kniga/kratie-svedeniya-o-mahabharate.html>) ve 1841 yılında «Похищение Драупади» (<https://www.ahakimov.com/vedic/mahabharata-text/mahabharata-text/adiparva-pervaya-kniga/kratie-svedeniya-o-mahabharate.html>) başlıkları altında “Mahabharata” destanından iki bölüm çevirmiştir.

Söz konusu dönemde Otto Nikolaevič Byotlink'in (1815-1904) çalışmaları Hindoloji'nin gelişmesi açısından önemlidir. Petersburg doğumlu O. N. Byotlink, Almanya'da, Berlin, Bonn ve Hessen Üniversite'lerinde eğitim görmüştür. Hayatını Sanskrit'e adayan bilim adamı özellikle yedi ciltlik Sanskrit-Alman Sözlüğü ile ün salmıştır. St. Petersburg Bilimler Akademisi'nin 1852-1875 yılları arasında yayımladığı sözlük Hindoloji alanında çalışanları için günümüzde de önemini yitirmemiştir. Byotlink ayrıca Türkoloji alanında da önemli çalışmalara imza atmıştır (Антонова 1965: 160-168).

Byotlink'in Hint edebiyatından yaptığı çeviriler dikkate değer niteliktedir. Kalidasa'nın "Şakuntala" ve Şudraka'nın "Mrichchhakatika" başlıklı tiyatro eserlerini ve Dandi'nin "Kavyadarsha" başlıklı eserini Almancaya çevirmiştir (История отечественного востоковедения до середины XIX века 1990: 346).

1855 yılında Petersburg Üniversitesi Doğu Fakültesinde Sanskritçe Bölümü açılmıştır. Ders vermek üzere İmparatorluk Kütüphanesi'nden ayrılan Kaetan Andreeviç Kossoviç (1814- 1883) gelmiştir. Babası din adamı olan K. A. Kossoviç Moskova Üniversitesi'nde felsefe eğitimi görmüştür. Sanskritçeden Rusçaya ilk çevirileri yapan P. Y. Petrov ile aynı yıllarda üniversitede bulunan Kossoviç Hint edebiyatının önemli eserlerini asıl dilden Rusçaya kazandırmıştır. 1844 yılında "Mahabharata" destanının birinci bölümünün bir kısmını çevirmiştir. Bu çeviri "Сундас и Упасундас. Эпизод из Марабгараты" başlığı altında *Москвитянин* dergisinde yayımlanmıştır. 1847 yılında çevirdiği ve başarılı olarak nitelendirilen Krishna Mishra'nın "Прабадхачандродая" başlıklı didaktik drama ise *Современник* dergisinde yayımlanmıştır. Çevirmen olarak son derece titiz olan Kossoviç, çevrilen eserin yazıldığı dönemin izlerini taşıması gerektiğin, çevirmenin bu izleri korumak zorunda olduğunu ifade etmiştir (Прохоров, 2011: 13-28).

Görüldüğü gibi söz konusu dönemde Rus Hindologlar okurlara Hint edebiyatının farklı türden eserleriyle tanışma fırsatı sunmuştur.

3.XVIII. -XIX. Yüzyıllar Arası Rusya’da Japonya Konulu Çeviriler

Rusya’ya ilk Japon XVII. yüzyılın son yıllarında bir gemi kazası sonucu gelmiştir. Birinci Petro’nun emriyle Rusça öğrenmek ve ardından “Japon dilini ve okuryazarlığını dört veya beş kişiye öğretmek” amacıyla Denbei adında bu Japon Askeri okula gönderilmiştir (История отечественного востоковедения до середины XIX века 1990: 43). 1736 yılında Bilimler Akademisi bünyesinde ilk önce Petersburg, ardından İsrkutsk’da Japon Okulu açılmıştır. 1816 yılına kadar faaliyetini sürdüren okullarda, Denbei gibi gemi kazası sonucu Rusya’ya gelen Japonlar eğitim vermektedir.

XVIII. yüzyılın Rusya’sında Japonya hakkında bilgiler son derece kısıtlıdır. Ülke hakkında az sayıda kitabın varlığı bununla izah edilebilir. İlgili incelemelerde söz konusu yüzyılda Japonya ile ilgili birkaç kitap mevcut olduğu tespit edilmiştir (Шафрановская 1972: 159). Bunların arasında 1733 yılında Moskova Üniversitesi profesörlerinden Alman asıllı Johann Gottfried Reichel’in (1727-1778) “Güvenilir Bilgilere Dayanan Japon Devletinin Kısa Tarihi” başlıklı eseri dikkati çekmektedir. Rusçaya “Краткая история о Японском государстве, из достоверных известий собранная” başlığıyla çevrilen eser Moskova Üniversitesi matbaasında basılmıştır. Eser 1778 yılında “Güvenilir Bilgilere Dayanan Japon Devletinin Tarihi” başlığıyla tekrar basılmıştır (Сводный каталог 1966: 25). Latince yazılan eser, Rusçaya “История о Японском государстве, из достоверных известий собранная” başlığıyla çevrilmiştir. Eserde Japonya tarihinin yanı sıra coğrafya, yönetim, yeraltı zenginlikleri, üretim, el sanatları, adet ve gelenekler vb.

birçok bilgi verilmektedir. Eserde özellikle güzel sanatlara geniş yer verilmiştir (Ермакова 2003: 5-36).

Kronolojik olarak Reichel'in eserinden sonra XVIII. yüzyılın Rusya'sında Japonya hakkında yayımlanan çeviri eserlerden "Çin, Japonya, İran ve Mongolya'nın Şimdiki Zamanı ve Asya" gelmektedir. 1784 yılında St. Petersburg'da basılan eseri İvan İkonnikov Fransızcadan kazandırmıştır. (Сводный каталог 1962: 247). Eser din adamı Claude-François-Xavier Millot'un (1726-1785) tarih kitabının çevirisidir. Japonya'nın tarihi hakkında bilgiler verilen eserde, oradaki Hristiyan misyonerlerinin faaliyetlerini de ortaya koymaktadır (Ермакова 2003: 5). Çevirmen hakkında Senato çalışanı olması dışında fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

XVIII. yüzyılın son yıllarında Rusya'da Japonya hakkında birkaç çeviri eser yayımlanmıştır. Bunlar genelde Japonya'da belirli bir süre için çalışmış Avrupalı bilim adamlarının ülke hakkında yazdıkları eserlerdir Bunların arasında özellikle İsveçli tıp doktoru ve botanikçi Carl Peter Thunberg'in (1743—1828) "Japonlar Hakkında Gerçek Bilgiler..." başlıklı eserin çevirisidir. Eser Rusça "Подлинные известия о японцах" başlığıyla 1787 yılında yayımlanmıştır. Eserin çevirmeni "Bay Sonnerata'nın Doğu Hindistan Syahaninden Notlar"ını da Rusçaya kazandıran V. F. Zuev'dir. İlgili incelemelerde "Japonlar Hakkında Gerçek Bilgiler..." Japonya'nın tarihi ve coğrafyası hakkında önemli bilgilerin derlendiği bir eser olarak tanımlanmaktadır (Ермакова 2003: 18).

XVIII. yüzyılın son yıllarında Japonya'yı konu alan üç önemli eserin çevirisi yayımlanmıştır (Ермакова 2003: 18-19).

Bunlardan ilki Louis Antoine Nicolle de Lacroix'nın (1704-1760) 1784 yılı tarihli “Géographie moderne” eserinin “De l'Asie” bölümünün çevirisidir. “Asya'nın Coğrafyası...” başlığını taşıyan eser “Географическое описание Азии” Rusça başlığıyla 1789 yılında Moskova'da basılmıştır. Eseri Fransızca aslından Rusçaya çeviren yazar ve çevirmen Osip Çarniş'tir (Сводный каталог 1964: 113).

Söz konusu eserlerden ikincisi “Çin, Japon vs. Anekdotları...” başlığını taşımaktadır. Jean Castillon'un (1718 — 1799) “An anecdotal overview of China, Japan, Siam, Tonkin, Burma, and Laos...” kitabının Rusça çevirisidir. 1791 yılında Moskova'da “Китайские, японские, сиамские, тонкинские и прочие анекдоты” başlığı altında iki cilt halinde basılan kitabın çevirmeni belirtilmemiştir (Сводный каталог 1964: 27).

Eserlerden üçüncüsü ise Fransız din adamı, yazar ve eleştirmen Joseph de La Porte'nin (1713-1779) “Le voyageur françois, ou la Connoissance de l'ancien et du nouveau monde...” eserinin çevirisidir. Rusçaya “Всемирный путешественник...” başlığı altında çevrilen eser St. Petersburg'da 1778-1794 yılları arasında yirmi yedi cilt halinde basılmıştır (Сводный каталог 1964: 120). Türkçeye “Dünya Gezgini...” olarak çevirebileceğimiz eseri Fransızca aslından Rusçaya Yakov İvanoviç Bulgakov (1743-1809) kazandırmıştır. Soylu ama yoksul bir ailede doğan Bulgakov evde eğitim almış, ardından eğitimine Üniversite bünyesindeki liseye ve Moskova Üniversitesi'nde devam etmiştir. Sefarette çevirmenlik görevini yürüten Bulgakov bir taraftan da Latince ve Fransızcadan edebi eser çevirmiştir. 1775-1776 yılları arasında İstanbul'da diplomatik görevle bulunmuştur. Görev yıllarına dair

“Konstantinopolis’te Rusya Büyükelçiliği” başlıklı yazıları yayımlanmıştır. Bulgakov ayrıca 1781 yılından itibaren İstanbul’da büyükelçi görevini yürütmüştür. Elçiliği süresince iki ülke arasında önemli ticari anlaşmalara imza atmış ve I. Ekaterina tarafından başarıları nedeniyle madalyayla ödüllendirilmiştir. 1787 yılında Osmanlı ile Rusya İmparatorluğu arasında zora girmiş ve Bulgakov Yedikule zindanına atılmıştır. Burada “Dünya Gezini...” eserin çevirisi üzerinde çalışmıştır. 1789 yılının sonlarına doğru serbest bırakılmış ve Rusya’ya dönmüştür (Кочеткова, Словарь русских писателей XVIII века. 1988: 129-132).

Japon edebiyatından ilk Rusça çeviriler XIX. yüzyılın sonu-XX. yüzyılın başında yayımlanmaya başlanmıştır (Мирошникова 2016: 148-156).

Sonuç

Çalışmada XVIII. -XIX. yüzyıllar arası Çin, Hindistan ve Japonya gibi Uzak Doğu konulu Rusça çeviriler konu edinilmiştir. Uzak Doğu konulu eserler Rusçaya yoğun olarak XVIII. yüzyılın başında, Birinci Petro’nun hükümdarlık döneminde çevrilmeye başlandığı görülmektedir. Uzak Doğu ile diplomatik, siyasi ve ticari temasların genişlemesi, Rus toplumunun bu halklara karşı sürekli ilgisini artırmıştır. XVIII. yüzyılın sonunda Uzak Doğu dillerini okutulan okullar açılmış, müfredat gereği gramer, sözlük ve benzeri ders kitapları basılmıştır.

XVIII.- XIX. yüzyıllar arası özellikle Çin konulu Rusça çevirilerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Mançucadan yapılan çevirilerin çoğu Pekin’deki Ruhani Misyonlarda görev alan kişiler tarafından yapılmıştır. XVIII. yüzyılda özellikle İ. K. Rossohin ve

A. L. Leontyev'in Rusçaya yaptığı çeviriler öne çıkmaktadır. XIX. yüzyılın başında üniversitelerde Uzak Doğu dilleri bölümleri ve merkezleri açılmıştır. Tarih, coğrafya, devlet yapılanması, hukuk, çeşitli ders kitapları ve sözlük çeviri sayısı çoğalmıştır. Bu yüzyılda A. G. Vladikin, P. Kamenski, S. Lipovtsov, Z. Leontyev gibi Sinologların çevirileri dikkat çekmektedir.

İlk Hindolojik çalışmaların yürütüldüğü dönem olarak kabul edilen XVIII. yüzyılda G. S. Bayer'in alana yaptığı katkılar önemlidir. Bu dönemde Hindistan konulu çeviriler arasında edebi eser çevirilerin sayıca daha fazladır. A. Petrov, V. F. Zuev, V. G. Voroblevski Hint edebiyatının belli başlı eserlerini Rusçaya çevirmiştir. Edebi eser çevirileri XIX. yüzyılda da yoğun olarak devam etmektedir. Bu dönemde N. M. Karamzin'in çevirileri öne çıkmaktadır.

XVIII. yüzyılın Rusya'sında Japonya hakkında bilgilerin kısıtlı olmasına bağlı olarak ülke hakkında az sayıda kitap bulunmaktadır. Söz konusu yüzyılda Rusya'da Japonya ile ilgili birkaç kitap mevcuttur. Japon edebiyatından ilk Rusça çeviriler ancak XIX. yüzyılın sonunda çevrilip yayımlanmaya başlanmıştır.

XVIII. -XIX. yüzyıllar arası Rusya'nın Çin, Hindistan ve Japonya'yla siyasi ve ekonomik sebeplerle kurduğu temaslar, Uzak Doğu halklarının tarih ve kültürüne ilgi uyandırmıştır. Buna bağlı olarak söz konusu dönemde yapılan Uzak Doğu konulu Rusça çeviriler öncelikle bu halkların coğrafi konumu, devlet yapılanması, tarihi, kültürü ve çeşitli yönleriyle halkların yaşamını kapsadığı görülmektedir. Bununla birlikte az sayıda olsa da edebi eser çevirileri de mevcuttur. Bu dönemde Uzak Doğu konulu çevirilerin

genel olarak görevleri gereği bu halklarla temas halinde olan ve haklarında bilgi toplayan kişiler tarafından yapıldığı dikkat çekmektedir.

КАУНАКҶА

Антонова К. А. (1965). К истории русско-индийских культурных связей. *Исторический архив*. М. № I, С. 160-168.

Вигасин А. А., Хохлов А. Н., Шаститко П. М. (Ответственные редакторы) (1997). *История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года*. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН.

Гринцер П. А. (2004). Ранний этап русско-индийских литературных связей. «Саконтала» Карамзина // *Восток в русской литературе XVII — начала XX веков*. М.: ИМЛИ РАН, С. 33-60.

Громова-Опульская Л. Д., Никулин Н. И., Рифтин Б. Л. (Ответственные редакторы) (2004). *Восток в русской литературе XVIII — начала XX века. Знакомство. Переводы*. Восприятие. М: ИМЛИ РАН.

Дмитриев И. И. (1866). *Взгляд на мою жизнь*. М.

Ермакова Л.М. (2003). Образ Японии в России XVIII-начала XIX века. *Кобэ гайдай ронсо*, т.54, №7. С. 5-36.

Ичань Ван. (2019). Переводы и исследования китайской классической прозы в России (XVIII–XX века) // *Проблемы востоковедения*. № 2 (84). С. 76-81.

Захарова Н.В. (2019). Комментарий к переводу «Сань цзы цзина» на русский язык как образец переводческой тактики Н.Я. Бичурина // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота. Том: 14. Выпуск 11. С. 3338-3341.

Кальянов В. И., Эрман В. Г. (1958). *Калидаса. Очерк творчества*. Москва: Гослитиздат.

Ким Т. Ф., Шаститко П. М. (Ответственные редакторы) (1990). *История отечественного востоковедения до середины XIX века*. М.: Наука. Главная редакция восточной литературы

Кирмасов Б. А. (2015). Вклад первых российских переводчиков в становление отечественного китаеведения // *Среднерусский вестник общественных наук*. № 3. Т. 10. С. 235–241.

Кононов А. Н. (1982). *История изучения тюркских языков в России. Дооктябрьский период*. / Изд. 2-е, доп. и испр. Л.: Издательство «Наука».

Мирошникова Е. П. (2016). Издание японской художественной литературы в России // *Studia Culturae* No: 29. С. 148-156

Никитин Д. С. (2014). Ранние переводы из «Махабхараты» на русский язык (1780-1850 гг.) // *Филология и литературоведение*. № 12. — С. 41-45.

Пан Т. А. (2021). Переводы на русский язык с маньчжурского языка, выполненные членами Пекинской духовной миссии // *Вестник Исторического общества Санкт-Петербургской Духовной Академии*. № 2 (7). С. 77–89.

Прохоров, А. А. (2011). Каэтан Андреевич Коссович — первый санскритолог белорусских земель // *Великое культурное наследие Индии и Беларуси: К75-летию Пакта Рериха*. Минск: Право и экономика, С. 13–28.

Пумпян Г. З. (составитель) (2021). *Россия и Китай : научно.-библиографический обзор : методическое пособие*. Библиотека Российской академии наук. Санкт-Петербург : БАН.

Рифтин Б. Л. (2004.). Русские переводы китайской литературы в XVIII – первой половине XIX в. // *Восток в русской литературе XVIII – начала XX века: знакомство, переводы, восприятие*. М.: ИМЛИ РАН. С. 12-32.

Сокол В. Б. (2013). Бхагавад-Гита в становлении русской духовной традиции // *Вестник Томского государственного университета*. История. № 4. С. 165-168.

Таранович В. П. (1945). И. Россохин и его труды по китаеведению, *Советское востоковедение*, в. 3, М. Л.

Цветков Д. В. (2018). *Первые русские переводы китайской литературы как источник по истории российско-китайских отношений XVIII — первой половины XIX вв.* Выпускная квалификационная работа. Санкт-Петербург.

Шафрановская Т. К. (1972). Япония в середине XVIII в. по сообщению И.И. Георги // *Страны и народы Востока, вып. XIII*. М.: Наука, С. 158–168.

Şener L. (2015). *Eski Rusya'da Çeviri Faaliyetleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725-1800. В 5 т. (1962-1975). М.: Издание Государственной библиотеки СССР имени В.И. Ленина.

Словарь русских писателей XVIII века. Вып. 1-3. Л.; СПб., 1988- 2010. Ответственный редактор А.М. Панченко. Вып. 1 А-И. Л., 1988; Вып. 2. Выпуск 2. К-П, СПб., 1999; Вып. 3. Р-Я, СПб., 2010.

<https://kp.rusneb.ru/item/material/san-czy-czin-ili-troeslovie>
(14 Kasım 2023)

<https://www.ahakimov.com/vedic/mahabharata-text/mahabharata-text/adiparva-pervaya-kniga/kratie-svedeniya-o-mahabharate.html> (17 Kasım 2023)

chrome-
extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/93078/1/Prokhorov_Kosovich.pdf (21 Kasım 2023)

BÖLÜM III

Rusya'nın Dil Politikası ve Rusçanın Konumu

Rıfat GÜNDAY¹

Giriş

İnsanlar arasındaki iletişimi sağlamada en önemli araç konumunda olan dil, aynı zamanda toplumların birliği, gücü ve geleceğinin inşası açısından da önemli rol oynamaktadır. Aynı dili konuşan insanlardan güçlü bir toplum ya da millet yaratmak daha kolaydır. Çünkü dil sayesinde insanlar, aralarında duygu ve düşünce birliği oluşturarak bir toplum haline gelebilir (Kaplan, 1987:9). Ayrıca insan kültürünün temelini oluşturan ve insan topluluğunu yaratan dil (Porzig, 1990:5) ortak kültürün oluşturulmasında en önemli araçtır.

Dünyada kurulmuş güçlü devletler ve imparatorlukların çoğu siyasal, askeri ve ekonomik güçleri yanında dillerinin de güçlü ve etkin olması için çalışmışlardır. Chomsky'ye göre dil sorunları,

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Samsun/Türkiye, Orcid: 0000-0001-8356-5098, rgunday@omu.edu.tr

özünde güç sorunlarıdır. Söz konusu devletler önce ülke içerisinde güçlü bir dil birliğini sağlamışlar, ardından da etkisi altına aldıkları coğrafyalarda kendi kültür ve dillerini hâkim kılmaya çaba sarfetmişlerdir. Bu hedef doğrultusunda İspanya İmparatorluğu Amerika Kıtasında, Fransa Afrika Kıtasında, İngiltere Hindistan, Avustralya ve Afrika Kıtasında dillerini yaymışlardır.

Rusya tarihi, Doğu Slavlarının tarihleriyle başlar. 13. yüzyıldan sonra politik ve kültürel bir merkez haline gelen Moskova Rus topraklarının birleşmesinde etkin rol oynar. 1547 yılında Rusya Çarlığı kurulur. 1721’de Çar I. Petro, devleti Rus İmparatorluğu olarak ilan eder. İmparatorluğun sınırlarını Batı’da Polonya-Litvanya Birliğinin doğu sınırlarından Pasifik Okyanusu’na kadar genişletir. Bolşeviklerin 1917 yılı devriminden sonra Rusya’da sosyalizme dayalı bir devlet yapısı oluşturulur ve Rusya eski Rusya İmparatorluğunun sömürgeleri olan birçok devleti de içine alan Sovyetler Birliği’ni kurar. Stalin, Sovyetler Birliği’ni endüstriyel ve askeri bir süper güce dönüştürür. Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa’daki birçok devleti de içine alan Doğu Bloku oluşturur. 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından 1991 yılının Aralık ayında Rusya Federasyonu’nu bağımsızlığını ilan eder (https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya_tarihi).

Rusça, Hint-Avrupa dil ailesinin Slav dilleri kolunun Doğu Slav dillerinden (Rusça, Belarusça ve Ukraynaca) birisidir. Tarihi 858 yılına kadar dayanan Rusça, Slav dillerinin en güçlüsü konumundadır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusça>). Rus dili 15.yüzyıldan 17.yüzyıl sonuna kadar kapsamlı bir şekillenme süreci yaşar. Bu şekillenme ağırlıklı olarak Çağdaş Rusçanın doğduğu yer olan Moskova lehçesi üzerinden gerçekleşir. 18.ve 19. yüzyıllarda

şekillenmesi tamamlanan Rusça, standart ulusal bir dil haline gelir (Rasulov, 2016:19-21). Slav dilleri arasında en çok konuşanı bulunan ve özellikle bilim, teknoloji, sanat ve edebiyat alanlarında yaygın kullanılan Rusça günümüzde de dünyada en çok kullanılan diller arasında ilk 10’da yer almaktadır. Diller üzerine araştırmalar yapan Ethnologue sitesi 2023 yılı verilerine göre 255 milyon konuşan sayısı ile 9., Lingua sitesi 2023 yılı verilerine göre ise 258 milyon konuşan sayısı ile 8.sıradadır.

Tarihsel süreç değerlendirildiğinde Korkunç İvan ve sonrası dönemde Rusçanın kullanım sınırlarının genişlediği görülmektedir. Rusçanın yaygınlaşmasının başlangıcı 1530-1584 yılları arasında İvan IV hükümdarlığı dönemine dayanmaktadır. 16.yüzyılda başlayan bu yaygınlaşma 17.ve 18.yüzyıl Çarlık Döneminde Moskova lehçesi temelli gelişimini sürdürmüştür. Romanovların iktidara gelmesinin ardından Rusça Baltıklardan Sibirya’ya ve Çin sınırına kadar oldukça geniş bir coğrafyadaki halkların kullandığı ortak iletişim dili haline gelmiştir (Acar, 2004, akt. Odabaşı, 2012). Bolşevik Devrimi ve Sovyetler Birliğinin Kuruluşundan sonra resmi olarak ilan edilmese de de facto olarak Rusça Birliğin resmi dili haline dönüşür. Böylece Birliğe bağlı bütün ülkelerde iletişim dili olarak kullanılmaya başlar. Rusça en yaygın kullanım oranına 1980’li yılların sonlarına doğru ulaşmıştır. Sovyetler Birliği’nin gücü sayesinde Rusça uluslararası bir dil olmuştur (Parkvall, 2017).

Rusların egemenlikleri altına aldıkları diğer halklara uyguladıkları dil politikasını, Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu olmak üzere üç döneme ayırmak mümkündür. Özünde Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu çok kültürlü ve çok dilli bir toplumdur (Jequel,

2009:1). Buna karşın Rus kültürü ve Rusça hâkim kültür ve dil olarak ön planda tutulmaktadır. Rus İmparatorluğu döneminden günümüze Rusya’nın dil politikası Ruslaştırma politikasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Sovyetler Birliği kurulmadan önce arlık döneminde de Ruslar etkisi altına aldıkları coğrafyalarda yaşayan halkları asimile etmek adına dil, din ve kültür noktasında baskıcı bir politika izlemişlerdir (Erdoğan, 2018:251). Bu bağlamda “Türkistan’da Rus istilasıyla başlatılan nüfusu, dili Ruslaştırma siyaseti iki asır boyunca sistemli biçimde ilerlemiş ve büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır.” (Açık, 2006:24). Daha sonra “Sovyetler Birliği döneminde, Kafkasya, Orta Asya ve Ural bölgelerinde yaşayan yerli halkların ana dillerine devlet tarafından baskının uygulandığı bir dönemdir. Kafkasya ve Orta Asya’daki halkların kullandığı Arap alfabesinden rahatsızlık duyan Bolşevik rejimi, bu halkları 1920 ve 1930’larda önce Latin, sonra da Kiril alfabesine geçmek zorunda bırakmıştır.” (Akhiyadov, 2018). Böylelikle bu halkları önce Rusça ile ortak alfabe kullandırmaya, ardından da Rusçayı kullanmaya yneltmışlerdir.

Dil politikaları ile hâkimiyet kurma plan ve mekanizmaları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır (Tollefson,1991:16). Rusya geçmişten günümüze siyasal anlamda dünyada bir güç odağı olmanın yanında Rusçanın da güçlü bir dil olması için farklı politikalar geliştirmiştir. Zira dil politikalarının oluşturulmasında sosyokültürel süreç ve iktidar ilişkileri etkin rol oynarken, aynı zamanda dil politikaları gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde dil kullanımlarını yönetme şekli olarak değerlendirilmektedir (McCarty, 2011:8). Sovyetler Birliği Döneminde Rusya’nın dışında başta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmak üzere bir dönem Rusça

Birliğin hem resmi hem eğitim hem de ortak iletişim dili olmuştur. Rusya, Sovyetler Birliği döneminde özellikle Türk kökenli cumhuriyet ve toplulukları önce farklı dil kullanmaya yönelterek dil ve kültür birliğini yok etmeye çalışmış, ardından Ruslaştırma politikaları çerçevesinde onların ancak Rusça ortak dil aracılığıyla iletişim kurmaları ve Rus kültürüne entegre olmalarını sağlamaya çalışmıştır. “Bu topluluklar birbirlerinden tecrit edilmişlerdi. Bu nedenle de problemlerine ortak çözüm üretme imkanına sahip değillerdi. Problemleri tek başlarına da çözme imkanları yoktu. Çünkü onlar dil ve kültür bakımından yakın ilişki kuramıyorlardı” (Korkmaz, 2001: 362, akt. Özkan, 2003). Böylece güçlü bir Rusya yaratma ve bununla bağıntılı ortak kültür oluşturma hedefi doğrultusunda Rusça ön plana çıkarılmıştır. 20.yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği’nin temsil ettiği iki bloklu dünyada, Rus bloğunun siyasi ve askeri alandaki gücüne paralel olarak Rusça güçlü bir konuma gelmiştir.

Günümüzde Rusya Federasyonu’nda da durum benzerdir. Topluluklar kendi içerisinde anadillerini kullanabilseler de aynı zamanda Rusça öğrenmek zorundadırlar. Rusça, federasyonun resmi ve ortak dili statüsündedir ve uluslararası ilişkilerde Rusça kullanılmaktadır.

2. Anadili ve ikinci dil olarak Rusça

Rusya ile ilgili yaşanan tarihi gelişmelere paralel olarak Rusça konuşan sayılarında hızlı değişikliklerin olduğu görülmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Rusça konuşanların sayısında önemli bir azalma dikkat çekmiştir. 1991 yılından 2006 yılına kadarki 15 yıllık süreçte 370

milyondan 270 milyona, 2016 ya kadarki 10 yıllık süreçte de 148 milyona inmiştir. 5 milyon Rus'un da Birlik dışında yaşadığı varsayıldığında bu rakam 153 milyon olarak kabul edilebilir (Parkvall, 2017). Ethnologue sitesinin (<https://www.ethnologue.com>) 2023 yılı verilerine göre 147 milyon kişi Rusçayı anadili olarak kullanmaktadır.

Sovyetler Birliği sınırları içerisinde Rusçayı anadili olarak kullananların oranı %52.4 idi. Rusya ve Belarus dışında Sovyetler Birliğine bağlı cumhuriyetlerde Rusça konuşanların oranı; Kazakistan'da 40.8, Letonya'da %32.9, Estonya'da 27.9, Kırgızistan'da 25.9, Ukrayna'da 21.1 idi. Litvanya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermanistan'da ise bu oranlar %10'un altındaydı (Parkvall, 2017).

Günümüzde Kazakistan'ın Kuzey Batı bölgesi ile Ukrayna'nın Doğu bölgesinde Rusçayı anadili olarak konuşan önemli bir nüfus bulunmaktadır. Ukrayna'da Rusça önemli azınlık dilidir. 14 milyon 400 bin kişi tarafından anadili olarak kullanıldığı belirtilmektedir (<https://fr.wikipedia.org> wiki). Rusçanın anadili olarak en yaygın kullanıldığı ülkeler Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan'dır.

Rusya Federasyonu'nda güncel duruma bakıldığında 21 cumhuriyet içerisinde bazılarında çoğunluğun bazılarında ise azınlığın dili konumunda Rusça konuşulmaktadır. Dağıstan dışında tüm bu özerk cumhuriyetlerde iki resmi dil bulunmakta, bunlardan bir tanesi anadilleri diğeri ise Rusçadır. Rusya Federasyonu'nun özellikle Avrupa bölümünde nüfusun %95'i Rusça konuşmaktadır. 21 Cumhuriyetten 5'inde ve bu 5 cumhuriyetin 4 özerk bölgesi ile

10 cumhuriyetin 7 otonom alanlarında nüfusun yarından fazlası Rusça konuşmaktadır (Parkvall, 2017).

1938 yılındaki bir federal yasa göre Sovyetler Birliği içerisinde Anadili Rusça olmayan tüm okullarda Rusça ikinci dil olarak öğretilmek zorundaydı. 1958 yılında çıkan yeni bir yasayla okullardaki eğitim diliyle ilgili serbest seçme hakkı tanınır. Birliğe bağlı okullarda ulusal dillerde eğitim serbestliği getirilse de tüm işlerde herkes için Rusça zorunluydu. Her ne kadar teoride ulusal dillerde eğitim serbest gibi gözükse de uygulamada hem ilköğretim hem de orta öğretimde herkes eğitimi Rusça sürdürmekteydi. Hatta birliğe bağlı bazı ülkeler eğitim ve iş yaşamında anadile yer vermeyip Rusçayı tercih etmekteydiler. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra dahi bazı ülkelerin Rusçanın bu hâkim statüsünden vaz geçemedikleri görülmektedir (Parkvall, 2017).

Rusya Federasyonu içerisindeki özerk cumhuriyetlerde Abhazların %73.3'ü, Balkarların /77.4'ü, Kalmiklerin %84.1'i, Tatarların /68.9'u, Buryatların %71.9'u, İnguşların %79.6'sı, Çeçenlerin %76'sı Rusça konuşmaktadır (Parkvall, 2017, <https://www.axl.cefan.ulaval.ca>). Bunun nedeni SSCB komünist rejiminin temel hedeflerinden birisinin sadece Rusça konuşan bir Sovyet halkı yaratmasına dayanmaktadır. Sovyetler Birliği yönetiminin uyguladığı Ruslaştırma politikası sonucunda, günümüzde Rusya'da yaşayan milletlerin büyük çoğunluğunun kendi ana dilinde edebiyatı ve ulusal basını bulunmamaktadır (Akhiyadov, 2018).

2006 yılında Ukrayna'da ülke nüfusunun %65'i akıcı olarak Rusça konuşmaktadır ve nüfusun %38'i ailesi, arkadaşları veya işte

Rusçayı kullanmaktadır. 5 Eylül 2017 ‘de Ukrayna Parlamentosu ilkokulda Ukraynaca dışında başka bir dilde eğitimi yasakladı. Bu durum Ukrayna’nın doğusunda ve Rusya’da tepkiyle karşılanmıştır ([https://fr.wikipedia.org> wiki](https://fr.wikipedia.org/wiki)). Güncel Rusya-Ukrayna savaşının başlıca nedenlerinden birisi, Rusya’nın Rus azınlığın bulunduğu bölgelerde Rusçanın hâkim dil olması talebinde ısrarcı olması ve Ukrayna’nın ise farklı bir yaklaşım sergilemesidir.

Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinde farklı toplulukların aralarındaki en önemli iletişim dili halen Rusçadır. Rusçayı anadillerinden daha iyi kullanabilmekte ve Rusça medyayı takip etmektedirler. Baltık ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Rusçanın hegemonyasına son vermişlerdir. Ancak bu bölgede halen Rus azınlık başta olmak üzere Rusçayı kullananlar bulunmaktadır. Letonya’da nüfusun %44’ü Rusça konuşmaktadır ([https://fr.wikipedia.org> wiki](https://fr.wikipedia.org/wiki)).

3. Sovyetler Birliği’nde Rusça

Sovyetler Birliği döneminde Rus dil politikası oldukça merkeziyetçi bir görüntü çizmiş ve Moskova’daki merkezi otorite tarafından biçimlendirilmiştir. Yerel diller büyük oranda Rusçanın baskısı ve etkisi altında kalmıştır (Schlyter, 2001:127-136). Nihai hedef olarak Rusçanın Birlik içerisinde tek bir iletişim dili lingua franca konumuna getirilmesi arzulanmıştır. Sovyet yönetimi şekilde komünist gözüke de özde Rus ulusal çıkarlarına hizmet eden bir politika izleyerek farklı halklardan ana dilleri yerine Rusçayı lingua franca olarak kullanan ve Rus kültürüyle yetişen nesiller yaratmayı önemli ölçüde başarmıştır (Karabulut, 2009:88).

Birliğe bağılı coğrafyada farklı ülke ve etnik grupların konuştuğu dillere yönelik devlet politikası Rusçanın hâkim dil olarak kullanılması yönünde olmuştur. “Siyasi iktidarların politikalarında kritik bir araç olarak görev alan dil, Sovyetlerin iktidara gelmesi ile beraber uygulamaya koydukları politikalarda da başrolde dir.” (Saraç, 2020:87). Stalin Birliğe bağılı ülkelerdeki tüm okullarda Rusça  ğretimi zorunlu kılar. 1922’de kurulan Sovyetler Birliğinde “Stalin sonrası, özellikle Kruşçev ve Brejnev dönemlerinde (1953-1982)  lke düzeyinde Ruslaştırma politikası daha belirgin olarak benimsendi, Rusça dışındaki dillere baskı yapılmaya, anadilinde ders saatleri azaltılmaya, kaldırılmaya ya da tüm dersler Rusça okutulmaya başlandı.” (Yıldız, 2018). 2. Dünya Savaşı sonrası Rusya’nın önderliğinde Sovyetler Birliği’nin gücünü artırması, Birlik içerisinde Rusçanın daha çok güçlenmesini sağlar. “Rusça, müfredatta sadece yabancı bir dil değil, aksine eğitimde tamamen birinci hedef” (Uzman, 2017:48) konumuna gelir.

Ruslar, bir toplumu bütünleştirmede en önemli aracın dil olduğunu ve bunun uzun vadede kültür birliğinin oluşmasında da etken rol oynadığını bildikleri için bütün resmî kurumlar, okullar ve toplumsal yaşamda Rusçayı zorunlu bir dil haline getirmişlerdir. Diğer yandan da izledikleri bu politikayla Rusçanın birleştirici bir dil olduğu yönünde hukuki gerekçe üreterek yerel dilleri işlevsizleştirip halkları anadillerini öğrenmekten vazgeçmeye y neltilmişlerdir. Bir toplum köklerinden sökülmek ya da asimile edilmek istendiğinde önce işe dil ve kültürünü ortadan kaldırmakla başlanılması en etkili silahtır. Tarihteki diğer emperyalist g  ler gibi Rusya da egemenliği ve etkisi altına almak istediği toplumlar üzerinde benzer bir yol izlemiştir. Bu amaç doğrultusunda insanların

Rusça isimlerle adlandırılarak kendilerini Rus hissetmeleri yönünde bir yönetime başvurmışlardır. Böylece diğer halkları asimile ederek Ruslaştırma politikası ortaya konulmuştur. Adı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olmasına karşın Moskova, Rus ulusal çıkarlarını gözeten faşist bir politika uygulanmaya çalışmıştır.

Ruslar, etkileri altındaki coğrafyalarda var olan diğer dilleri, söz konusu dillere müdahale yoluyla da yok etme politikası izlemişlerdir. Bu bağlamda uzman Rus dil bilimciler tarafından yerel halkların anadilleri üzerinde ‘dil ıslahatı’ adı altında birçok değişiklik yapılmıştır. Amaç, diğer dillerin yapısını da Rus dili ile dilbilgisi yapısına benzetmek ve yakınlaştırmak olmuştur. Bunun dışında sistemli bir şekilde Rusça sözcükler yerel dillerin içerisine yerleştirilmiştir. Yerel dillere karşı yapılan kasıtlı uygulamalarla bir yandan halkların anadilleri parçalanmaya çalışırken, diğer yandan da Rusça ile bütünleştirilmesi sağlanmak istenmiştir. Sovyetler Birliği döneminde Rus olmayan halkların milli birlikleri kabileler şeklinde parçalanmış, aynı dillerin lehçeleri tamamen farklı bir dilmiş gibi isimlendirilerek başarılı bir algı operasyonu yaratılmıştır. Rus dili bütün vasıtalar ile yaşamın her alanında yaygınlaştırılırken, yerel halkların anadillerine ait bölgesel lehçe ve şive farklılıkları kasten daha da derinleştirilmiştir. Bu şekilde aynı etnik kökene sahip, aynı anadili konuşan halklar birbirleri ile anlaşamaz hale getirilerek, ortak ve resmi dil olan Rusçayı etkin bir şekilde kullanmaları, Rusça etrafında birleşmeleri hedeflenmiştir. Edebiyat yapıtlarının da Rus dilinde yazılması istenmiş, yerel dillerde eserler oluşturulmasını savunan şair, yazar ve oyuncu gibi aydın ve entelektüel kadroların bu tür dil faaliyetleri “kültür cephesinde aksi devrimcilik” şeklinde

değerlendirilerek zaman zaman cezalandırılmışlardır (Dönmez, 2016).

Sovyetler Birliği Döneminde Doğu Almanya, Polonya, Yugoslavya gibi Doğu Blokuna Bağlı ülkelerde Rusça önemli bir dil konumundaydı. Bir Polonyalı ile bir Bulgaristanlı Rusça iletişim kuruyorlardı. Çünkü okullarda Rusça zorunlu bir dil olarak okutulmaktaydı ve herkes öğrenmekteydi (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusça>).

Sovyetler Birliği coğrafyasında Rusçayı kolay yaygınlaştırmak için diğer toplulukların da Arapça ve Latince gibi alfabelerden vazgeçip Rus Kiril alfabeleri kullanmaları zorunlu hale getirilmiş ve böylelikle alfabe birliği sağlanmıştır.

4. Rusya Federasyonu’nda Rusça

Rusya Anayasasına göre “Rusça, Rusya’nın tek federal resmi dili olmasına rağmen, Rusya’nın çeşitli birimlerinde birkaç diğer resmi olarak tanınan dil bulunmaktadır. Rusya Anayasası’nın 68. maddesi, Rusça dışında diğer resmi (devlet) dillerini yalnızca Rusya’nın çeşitli cumhuriyetlerine tanıma izni verir. (...) Rusya Federasyonu halklarının dilleri hakkında federal yasa federal konuların azınlık gruplarının yaşadığı bölgelerde ek resmi diller oluşturmaya izin veriyor.” (https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Diller). Ancak izlenen politikalar, yasada belirtilen bu durumun aksine uygulamada hedefin Rusya Federasyonu içerisindeki bütün halkları Rusça kullanmaya zorlamak olduğunu gösteriyor.

Sovyetler Birliğinin 1991 de dağılmasından sonraki 10 yıllık süreçte Rusya devleti, Rusya Federasyonun içerisindeki özerk

cumhuriyetleri ana dillerinin kullanımı konusunda daha serbest bıraksa da 2000’li yıllarda Putin’in iktidara gelmesiyle birlikte devlet işlerinde Rusçanın kullanılması adeta yeniden bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Basın-yayın alanında da Rusça hâkim dil konumundadır. Rusça kullanım politikası ile Ruslaştırma ve Rus Devletinin hâkimiyet politikaları arasında sıkı bağlantı söz konusudur. 2018 yılında yapılan dil reformu da Rusya’nın söz konusu merkezileştirme politikasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Akhiyadov, 2018).

20 Temmuz 2017 tarihinde Yoşkar-Ola şehrinde yapılan Etnik İlişkiler Konseyi Toplantısında Putin, Rusya’nın dil politikasını “çok uluslu bir ülke olan Rusya’nın resmî ve etnikler arası iletişim dili Rusçadır ve başka herhangi bir dille değiştirilemez. O, Rusya’nın doğal ruhsal çerçevesidir ve onu herkes bilmelidir. Aynı zamanda, Rusya’nın diğer yerli halklarının kendi ana dillerini öğrenmesi de anayasa garantisinde olan, ancak gönüllü olarak kullanılan bir haktır. (...) Rusça derslerine ayrılan saatlerin diğer diller lehine azaltılması kabul edilemez bir durumdur” (Akt. Akhiyadov, 2018) şeklinde vurgulamıştır.

Rusya Federasyonu’nda Rusça ile birlikte resmi dil olarak kabul edilen 26 bölgesel/yerel dil bulunmaktadır. Öte yandan Rusya’da 100’den fazla azınlık dili konuşulmaktadır. 2020 yılında Rus Anayasası’nda yapılan değişiklik ile Rusça, devleti oluşturan halkın dili olarak tanımlanmıştır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Diller). Söz konusu kanunda “Rusça ve özerk Cumhuriyetlerin anadillerinin eğitimi konusunda da yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yeni kanun, okul öncesi ve ilk kademe eğitim kurumlarında Rusçayı eğitimde tek

“zorunlu dil” kılarken, özerk cumhuriyetlerin ulusal dillerini “isteğe bağlı” hale getirmiştir. Buna bağlı olarak Rusçanın yanı sıra Rusya’da resmî olan diğer 34 ulusal dilin okullardaki öğretimi zorunlu olmaktan çıkarılarak haftada iki saatle sınırlandırılmış, buna karşın Rus dili dersi haftada dokuz saate çıkarılmıştır. Bu zamana kadar ulusal dillerin öğretimine dair yapılacak düzenlemeler yerel yönetimlerin yetkisi dâhilindeyken yapılan kanun değişikliği ile bu yetki federal devlete devredilmiştir.” (Akhiyadov, 2018). Rusçanın yaygınlaşmasını engeller düşüncesiyle Rusya Federasyonu’na bağlı özerk cumhuriyetlerin Kiril alfabesi dışında başka bir alfa kullanmasını yasaklamıştır (Oğan, 2006, <https://www.turksam.org>detay-dis-politika-araci-olara>). Bütün bu gelişmeler Rusya’nın hem Federasyon içerisinde hem de bölgede Rusçanın hâkim dil olarak kalması yönündeki çabalarının bugün de devam ettiğini göstermektedir (Beylur, 2023:131). Rusya’nın dil politikası, dile siyasiler eliyle iradi müdahalenin varlığını göstermektedir (Uzman, 2017:42).

Başta Tataristan olmak üzere özerk cumhuriyetlerin birçoğunda hükümetler ve sivil toplum örgütleri protestolar gerçekleştirerek söz konusu yasa tasarısını engellemeye çalışmışlardır. Rusya merkezi hükümeti Tataristan’daki gösteri girişimlerini engellemiş ve karşı hareketleri bastırmıştır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Diller).

Rusya Federasyonu’nda Rus dil politikasına göre devlet düzeyinde bir işi halledebilmek ve yüksek mevkilere gelebilmek için devlet dili olan Rusçayı iyi derece bilmek gerekmektedir (Yıldız ve Yılmaz, 2018:29). Bu gibi nedenlerle halklar Rusça öğrenmeye mecbur bırakılmaktadır. Rusya’nın izlediği bu dil politikası

nedeniyle Rusya Federasyonu'nda konuşulan bazı diller yok olmuş bazıları da gelecekte yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

5. Bağımsız Devletler Topluluğu'nda Rusça

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, bölgedeki güçlü konumunu korumak isteyen Rusya önderliğinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulur. Rusya, Belarus, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan birliğin katılımcı ülkeleri olur.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan birçok yeni cumhuriyette Rusça önemli statüsünü kaybeder. Ancak 2000'li yıllarda tekrar toparlanan Rusya, Sovyetler Birliği döneminde Rusçaya yüklediği rolün Rusya Federasyonu ve hatta Bağımsız Devletler Topluluğu coğrafyalarında da devam etmesini hedeflemektedir. Bu hedef, 10 Ocak 2000'de yayınlanan Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Konseptinde açıkça yer almaktadır: “Çok uluslu Rusya Federasyonu'nun bütün halklarının manevi bütünlüğünü sağlayan bir faktör ve BDT üyesi ülkelerin halkları arasında bir iletişim vasıtası olarak Rus dilinin rolünü muhafaza etmeden toplumun manevi yenilenmesi mümkün değildir” (www.mid.ru, akt. Oğan, 2006) denilmektedir. Rusya'nın söz konusu coğrafyalarda Rusçanın bir iletişim dili olarak kullanılması yönündeki dayatması, aslında dili bir entegrasyon aracı olarak değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır (Oğan, 2002).

Rusya'nın siyasal gücünün etkisinin zayıflamasına paralel olarak son yıllarda Rusya'nın Orta Asya ve Kafkaslar başta olmak üzere yakın çevresinde Rusça kullanım oranının giderek azaldığı görülmektedir (Oğan, 2006). Buna karşın 2002 yılında Rusya

Federasyonu Dışışleri Bakanlığı tarafından hazırlanan “Dünyada Rus Dili” isimli bir raporda Rus diplomasisinin Rusçanın bugünkü durumuna kayıtsız kalamayacağı belirtilmektedir (Fedetov et all, 2002, akt. Oğan, 2006). Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanı Birinci Yardımcısı Elenora Mitrafonova, Uluslararası Moskova Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada BDT üyelerinin çoğunda ve Rusların toplu halde yaşadığı eski Sovyet coğrafyasındaki diğer yerlerde (Baltık ülkeleri) Rus diline resmi statü kazandırma hedefinde olduklarını vurgular. Mitrafonova, Rus dilini desteklemenin Rusya Dışışleri Bakanlığı’nın temel görevlerinden birisi olduğunu ifade eder. Sovyetler Birliği coğrafyasında Rus dilinin Sovyet dönemindeki varlığını kaybettiğine dikkat çeken Mitrafanova, çoğu BDT üyesinin Rus dilinin yerine ulusal dillerini öne çıkaran politikalar benimsediklerini vurgular. Sonuç olarak bu coğrafyalarda Rus dilinin yaygınlığının azaldığını, Rusça eğitim yapan okullar ile Rusça radyo ve televizyon yayın sayısında önemli düşüşün görüldüğüne dikkat çeker. Bu durumun önüne geçmek için Rus diplomatların eylem planları uygulamaya başladıklarını ifade eder (Oğan, 2006). Rusya, Rusçanın sadece Rusya Federasyonu içerisinde hâkim ve resmi dil olarak kullanılması yönünde politikalar geliştirmiyor, aynı zamanda Rusçayı önemli bir dış politika aracı olarak kullanmak istiyor.

Bağımsız Devletler Topluluğunu oluşturan ülkelerde Sovyetler Birliğinin 1991’de dağılmasının ardından ana dillerine hızlı bir dönüş yaşanmaya başlar. Bununla birlikte “Türk cumhuriyetlerinde bağımsızlığın ilk yıllarında Sovyetler Birliği, özellikle de Rusya’nın izlerini silmek mümkün olmamış, aksine eski dönemin izlerini taşıyan bazı düzenlemeler dahi yapılmıştır.”

(İbrahimov, 2022:40). Daha sonra Rusça yerine anadillerini ön plana çıkaran yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak Rusya'nın izlediği politikalar ve çabası sonucunda Bağımsız Devletler Topluluğuna bağlı özellikle Türk kökenli cumhuriyetlerde Rusça eğitime ilginin tekrar arttığı gözlemlenmektedir.

Rusya, bir yandan BDT coğrafyasında Rusçanın yaygın olarak kullanılmasına yönelik politikalar izlerken diğer yandan da bu ülkelerde Rusçaya tekrar resmi kimlik kazandırma çabası içerisinde. Bu strateji doğrultusunda ilk aşama olarak, Rusya'nın önerisi ile Rusça BDT'nun resmi dili olarak kabul edilmiştir. İkinci aşamada Rusçanın söz konusu ülkelerde yaygın iletişim dili ve nihai hedef olarak da yeniden Belarus'daki gibi devlet dili ve Kırgızistan'daki gibi resmi dil statüsü kazanmasını sağlamaktır (Oğan, 2006). Bu ülkelerde Rus devletinin desteği ile Rusça eğitim veren üniversiteler açılmaktadır. Ayrıca Rusya, Rusçanın korunması ve yaygınlaştırılmasına yönelik başta Rus Dili Olimpiyatları olmak üzere her türlü organizasyon ve etkinliği devlet olarak desteklemektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi bazı ülkelerde Rusçanın konumu aşağıdaki şekildedir:

Belarus: Belarus'da Belaruscının yanında Rusça resmi dil ve devlet dili statüsündedir. Ülke nüfusunun %72'si tarafından kullanılan bir dildir. Buna karşın Belaruscı halkın yaklaşık %20'si tarafından kullanılmaktadır. Günlük yaşamdan medyaya, sanattan eğitime Rusça yaygın olarak kullanılan bir dil konumundadır.

Kırgızistan'da Rusça: Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri arasında anadili olmamasına karşın Rusçaya resmi dil ve iletişim dili

statüsü veren ilk ülke olmuştur. Kırgızistan'da önemli bir Rus kökenli nüfus bulunmaktadır. 1991 de Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan'da ilk başta Kırgızca resmi dil iken 2000'de Parlamantonun aldığı bir kararla ülkede Rusçaya resmi dil statüsü verilmiş ve 2001'de ülke anayasasında yapılan bir düzenlemeyle bu statü anayasal güvence altına alınmıştır. Ülkede Kırgızca'nın yanı sıra Rusça da bütün resmi/özel kurum ve kuruluşlarda serbestçe kullanılmaktadır. Kırgızistan'da ilköğretim okullarında ve yükseköğretim okullarında resmi olarak Kırgızca ve Rusça eğitim yapılmaktadır. Ülkede birçok üniversite Rusça eğitim vermektedir (Oğan, 2006).

Kazakistan'da Rusça: 1997 yılında Nazarbayev tarafından imzalanan Kazakistan Devleti'nin Dili Hakkında Kanun ile Kazakça ülkede hem resmî tek dil hem de devlet dili statüsü kazanmıştır. Bununla birlikte, Rusya Federasyonu dışında Rusçanın en çok konuşulduğu ülkelerden birisi de Kazakistan'dır. Kazakistan nüfusunun yaklaşık % 32'si Rus kökenli olmasına rağmen, okulların % 46'sında Rusça eğitim yapılmaktadır. İlköğretim okullarının hepsinde Rusça öğretimine büyük önem verilmektedir. Üniversitelerde de Rusça eğitim ağırlığını hissettirmektedir (Oğan, 2006). Kazakistan'da nüfusun %65'i Rusça konuşmaktadır (Kabak, 2019).

Azerbaycan'da Rusça: Azerbaycan'da Rusça herhangi bir resmi statüye sahip olmayıp yabancı dil statüsünde kabul edilmektedir. Bununla birlikte Azerbaycan'da halkın yaklaşık yüzde 70'i Rusçayı iletişim dili olarak kullanabilmektedir. Eğitim alanında da Rusça önemini sürdürmektedir. İlköğretimden yükseköğretime eğitimin her aşamasında Azerbaycan Türkçesi yanında Rusçanın da

ağırlığı hissedilmektedir. Ülkede hem Azerbaycan Türkçesi hem de Rusça eğitim veren okulların yanında sadece Rusça eğitim veren okullar da bulunmaktadır. Basın-yayın organlarından yaklaşık %10'nun dili Rusçadır (Oğan, 2006). Son yıllarda Rusçanın yanında İngilizce ve Türkçe kullanımına yönelik eğilimin arttığı gözlemlenmektedir.

Özbekistan'da Rusça: 1995 yılında kabul edilen Devlet Dili Kanununa göre Özbekçe tek devlet dilidir ve hükümetin çalışmaları yalnızca Özbekçe olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak uygulamada buna pek uyulmadığı görülmektedir. Bu durum karşısında Özbekistan Adalet Bakanlığı, devlet teşkilatlarında devlet dili kanunu ihlaline dikkat çekerek, Özbekçeyi birincil çalışma dili olarak kullanmaktan kaçınan devlet görevlilerine ve memurlara para cezası uygulayacak bir yasa tasarısı hazırlamıştır (Çalışkan, 2020). Öte yandan bu kanunda Rus diline milletlerarası iletişim dili statüsü verilmiş ve Rusçanın geliştirilmesi ve yaygın kullanılması için gerekenlerin yapılacağı belirtilmiştir. Eğitim kurumlarında Rusça öğrenimi zorunlu dil niteliğindedir. Ülkedeki üniversitelerde de yaygın olarak Rusça eğitim yapılmaktadır. Özbekistan'da nüfusun yaklaşık yüzde 70'i Rusça bilmekte ve her alanda bu dili rahatlıkla kullanabilmektedir (Oğan, 2006). Rusça halklar arası iletişimde konuşma dili olarak ve kültürel etkinliklerde varlığını sürdürmektedir (Nogeyeva, 2012:186). Özellikle orta yaş üstü elitler ülkede Rusça kullanmaktan yana bir tutum sergilemektedirler (Çalışkan, 2020) ve Rusya Dışişleri Bakanlığı bu yaklaşımı desteklemektedir. Buna karşın Özbekistan devleti Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçişi de kabul ederek Rusçanın etkisinden kurtulma yönündeki çabasına devam etmektedir.

Türkmenistan’da Rusça: Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde Rusça kullanımının en aza indirgendiği ülkelerden birisi Türkmenistan’dır. 1992’de kabul edilen Türkmenistan Anayasası’nın 13. maddesinde Türkmenistan’ın devlet dilinin Türkmençe olduğu belirtilmektedir. Şubat 2001’den itibaren ülkedeki yükseköğretim okullarında sadece Türkmençe öğrenime izin verilmektedir. İlköğretim okullarında ise toplam 1900 okuldan 49’unda tamamen ve 56’sında ise kısmen Rusça eğitim yapılmaktadır. Türkmençe eğitim yapılan ilköğretim okullarında ise Rusça ders sayısı oldukça azaltılmıştır. Basın ve medyada da Rusça oldukça az varlık gösterebilmektedir. Türkmenistan’da Rusça eğitimin yanı sıra Rus kültürünün izleri de yavaş yavaş silinmeye başlamıştır (Oğan, 2006). Nüfusunun %6.7’sinin Rus kökenlilerin oluşturduğu Türkmenistan Rusçanın etkisinin en az hissedildiği Orta Asya ülkesidir (Nogeyeva, 2012:186).

6. Dünyada ve Avrupa’da Rusça

2023 yılı güncel verilerine göre dünyada en çok kullanılan dillerle ilgili çeşitli kaynaklarda paylaşılan rakamların ve dil sıralamalarının benzer olduğu görülmektedir. Bu alanda en çok araştırmaya yer veren Ethnologue ve Lingua sitelerinin 2023 yılı verilerine göre Rusça konuşan sayıları ve Rusçanın en çok konuşulan diller arasındaki sıralamaları birbirine yakındır. Ethnologue sitesi verilerine göre 255 milyon konuşan sayısı ile Rusça en yaygın kullanılan diller arasında 9.sıradayken, Lingua sitesinin verilerine göre 258 milyon konuşan sayısı ile 8.sırada bulunmaktadır.

Tablo 1: Ethnologue 2023 verilerine göre dünyada en çok kullanılan ilk 10 dil (<https://www.ethnologue.com>)

Sıralama	Diller	Anadil	2.dil	Toplam
1.	İngilizce	380 milyon	1.077 milyon	1.456 milyar
2.	Mandarin Çince	939 milyon	199 milyon	1.138 milyar
3.	Hintçe	345 milyon	266 milyon	609 milyon
4.	İspanyolca	485 milyon	74 milyon	559 milyon
5.	Fransızca	81 milyon	229 milyon	310 milyon
6.	Standart Arapça	0	274 milyon	274 milyon
7.	Bengalce	234 milyon	39 milyon	273 milyon
8.	Portekizce	236 milyon	27 milyon	264 milyon
9.	Rusça	147 milyon	108 milyon	255 milyon
10.	Urduca	71 milyon	161 milyon	232 milyon

Bu veriler 147 milyon kişi Rusçayı anadili olarak kullanırken, 108 milyon kişinin de ikinci dil olarak kullandığını göstermektedir. Rusçanın ikinci dil olarak kullanan sayısının yüksek olması bir yandan Rusya'nın siyasal ve askeri gücüyle bağlantılıyken diğer yandan da Rus devletinin izlediği dil politikasının bir sonudur.

Rusçanın en çok konuşulduğu ülkeler araştırıldığında ilk 11 ülke dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Ülkelere göre Rusça konuşan sayıları
(<https://www.blogarti.com/dunyada-rusca-konusan-ul..>)

Sıra	Ülke	Konuşan Sayısı
1	Rusya	137.500.000
2	Kazakistan	16.910.000
3	Ukrayna	8.330.000
4	Kırgızistan	2.500.000
5	İsrail	1.500.000
6	Belarus	1.305.000
7	ABD	854.955
8	Letonya	729.120
9	Estonya	399.840
10	Litvanya	143.600
11	Moldova	94.133

Rusçanın en çok konuşanı bulunan 3 ülke Rusya, Kazakistan ve Ukrayna'dır. Ardından Kırgızistan, İsrail, Belarus, ABD, Letonya, Estonya, Litvanya, Moldova şeklinde sıralanmaktadır. Bunların dışında Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Moğolistan, Güney Osetya, Abhazya, Transdinyester'de de önemli sayıda Rusça konuşan bulunmaktadır. Ayrıca göç nedeniyle İsrail ve ABD dışında Almanya ve Kanada gibi bazı ülkelerde de Rusça konuşan topluluklar oluşmuştur. Suriye'de 20 binden fazla kişi ikinci dil olarak Rusça konuşmakta ve üniversite eğitim dili olarak varlık göstermektedir. Çin'de ülkenin Kuzeyinde Rusça yaygın olarak kullanılmakta ve her geçen gün Rusça konuşanların sayısı artmaktadır. Çin'deki 56 etnik gruptan birisini de 15 binlik nüfusları

ile Ruslar oluşturmaktadır. Rusya-Çin sınırı boyunca 100 binden fazla kişi ikinci dil olarak Rusça konuşmaktadır. 1979-1989 Sovyet-Afgan Savaşı yıllarında Afganistan'da Rusça idare dili olarak kullanılmış, ortaokul ve liselerde eğitimine yer verilmiştir. Günümüzde de birçok Afgan ikinci dil olarak Rusça konuşmaktadır. 2003 yılından sonra Rusça yeniden üniversite eğitim dili konumuna gelmiştir (<https://fr.wikipedia.org/wiki>). 1991 yılında Sovyetler Birliği dağılmadan önce Vietnam ve Kamboçya gibi Asya ülkelerinde de Rusça yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Günümüzde bu ülkelerde İngilizce ve Çince'nin yaygın olarak kullanılmaya başladığı görülmektedir.

Rusça başta Rusya Federasyonu olmak üzere çoğunluğu Asya'da bulunan birçok ülkede kullanılan bir dildir. Özellikle Avrasya bölgesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Rusya, Belarus ve Ukrayna dışında Kafkasya, Orta Asya bölgeleri ile Baltık Devletlerinde etkin bir dil konumundadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra da Rusça söz konusu coğrafyada kullanan sayısı azalmakla birlikte önemini sürdürmeye devam etmektedir. Rusya Federasyonu dışında bazı ülkelerde Rusça anadili olarak konuşulurken, bazı bazı ülkelerde resmi dil olma statüsünü kaybetmiş olsa da okullarda halen yaygın olarak okutulan dil konumundadır. Belarus, Ukrayna, Moldovya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan'daki okullarda Rusça zorunlu yabancı dil statüsündedir. Ayrıca, Doğu Bloku ülkelerinde orta yaş ve üstü nüfus halen Rusçayı akıcı bir şekilde kullanmaktadır. Fransa, Almanya ve İngiltere'de doğu blokundan göç eden insanlar aralarındaki iletişimi halen Rusça olarak sürdürmektedir. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusça>).

Rusya Federasyonu Anayasasına göre Rusça bütün Federasyonun resmi dili statüsündedir. 2021'deki düzenlemeyle bu durum daha da etkin kılınmıştır. Ayrıca Rusça Belarus, Kırgızistan ile Abhazya, Güney Osetya, Transdinyester özerk bölgelerinde resmî dil statüsündedir.

İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Çince ve Arapça gibi Rusça da uluslararası bir dildir. Birleşmiş Milletlerin 6 resmi dilinden bir tanesidir. “Birleşmiş Milletler, UNESCO, Dünya Sağlık Örgütü ve yaklaşık 10 tane uluslararası örgütün resmi dili statüsündedir.” (Parkvall, 2017, <https://www.axl.cefan.ulaval.ca>). Uluslararası Uzay İstasyonu'nun İngilizce ile birlikte kullanılan iki dilinden biridir. Rusça Avrupa Konseyi'nde siyasal ilişkilerde kullanılan önemli bir dildir. Bağımsız Ülkeler Topluluğu ve Shangay İş birliği Örgütü'nün etkin dili konumundadır.

2019 yılı verilerine göre Rusça Avrupa Birliğinde öğretilen diller arasında İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca ve İtalyancanın ardından 6.sırada yer almakla birlikte, Baltık ülkelerinde 2.sırada, Bulgaristan, Slovakya ve Kıbrıs'da 3.sırada yer almaktadır (Richard, <https://www.monde-diplomatique.fr>). Rusça, Doğu ve Orta Avrupa'da Almanca ile birlikte yaygın bir dil konumundadır.

Avrupa'da Çok Dillilik Politika ve Uygulama Eğilimleri kapsamında yapılan bir araştırmada farklı Avrupa kentlerinde çeşitli alanlarda kullanılan diller araştırılmıştır. Söz konusu araştırmadan elde edilen veriler, Rusçanın Avrupa'daki kullanımının aşağıdaki şekilde olduğunu ortaya koymaktadır:

Kamu hizmeti ve alanlarında Rusça, İngilizce ve Almancanın ardından en çok kullanılan 3.dildir. Görsel-işitsel medya ve basın alanında, İngilizce, Almanca ve Fransızcanın ardında 4.sıradadır. İş yaşamında dört iş kolunda anadili dışında kullanılan diller araştırmasında da İngilizce ve Almancadan sonra Rusça 3.sırada yer almaktadır. Rusçanın kullanıldığı 333 şirketten 94'ü Estonya, 78'i Ukrayna, 64'ü Litvanya, 20'si Yunanistan, 15'i Polonya'da bulunmaktadır (Extra ve Yağmur, 2013:10-70). Sonuçlar, Rusçanın ağırlıklı olarak doğu bloku ülkelerde kullanıldığını göstermektedir.

Günümüzde Rusya'nın Sesi radyo istasyonu, 160 ülkede günlük 151 saatlik yayın süresiyle 38 dilde yayın yapmaktadır. Golos Rossii, BBC, Amerika'nın Sesi, Deutsche Welle ve Radio France International ile birlikte dünyanın ilk beş radyo istasyonundan biridir (Sobirzhanov, 2019:5755).

Baltık ülkeleri Litvanya, Letonya ve Estonya Avrupa Birliğine katılım sürecinde dahi Rusça konuşanların korunması yönünde bir politika izlemişlerdir (Järve, 2002: 83). Bir zamanlar Sovyetler Birliğine bağlı olan Litvanya, Letonya ve Estonya'da kamu hizmetlerinde halen resmi dil olmamasına rağmen Rusçanın kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bu ülkelerde her geçen gün ulusal dillerini kullanma ve yabancı dil olarak İngilizce öğrenme eğilimi artmaktadır. Bu durum hem günlük yaşamda hem de eğitim sürecinde kendini göstermektedir. Söz konusu ülkelerin ulusal dilleri devlet dilleri olarak güçlenmekte ve her alanda kullanılmaları yasal olarak öngörülmektedir (Cilevics, 207:172).

Rusça'nın Türkiye'deki konumuna göz atacak olursak, Rusya ve Türkiye tarihten beri iki komşu ülkedir. Rusya'nın 18.ve

19.yüzyılda gelişmesine paralel olarak Rusça Osmanlı İmparatorluğu döneminde de önemli bir yabancı dil olmuştur. Rusça askeri alana yönelik olarak önce 1882 yılında Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şahane okulunda, 1908’de Meşrutiyetin ilanından sonra Harbiye Mektebinde ve 1909 Yıldız Sarayında açılan Erkan-ı Harbiye mekteplerinde öğretilmeye/öğrenilmeye başlanmıştır (Güler ve Akgül, 1999:91-95, akt. Karacan, 2015). İki ülke arasında ticari ve sosyal ilişkiler her geçen gün artmakta, bir yandan başta inşaat sektörü olmak üzere Rusya ile iş yapan Türk iş insanları sayısı artarken, diğer yandan da her yıl çok sayıda Rus turist tatillerini Türkiye’de geçirmektedir. “Bugün Türkiye’de Rus dili çok önemli bir yer tutmaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında iki ülke arasındaki olumlu ilişkilerin her alanda (ekonomi, kültür, turizm, eğitim, askeri v.b.) gelişmesini gösterebiliriz.” (Karacan, 2015). Söz konusu gelişmelere paralel olarak Rusça, Türkiye’de de İngilizce, Almanca, Fransızca ve Arapçadan sonra en çok kullanılan 5.yabancı dil konumundadır. Özellikle turizm alanına yönelik ihtiyaç doğrultusunda Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri programlarında Rusça önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi başta olmak üzere bazı üniversitelerde Rus Dili ve Edebiyatı ile Rusça Mütercim-Tercümanlık bölümlerinde Rus dili ve kültürü öğretilmekte/öğrenilmektedir.

Rusya, başta etkisi altındaki coğrafyalar olmak üzere Rusçanın dünyada yaygınlaşmasını bir devlet politikası olarak benimsemekte ve bu yöndeki çalışma ve etkinlikleri desteklemektedir (Kirkov, 2017:25-28). Bu hedefe yönelik olarak “gerek devlet gerekse STK düzeyinde çeşitli programlar geliştirilmektedir.” (Nogeyeva, 2012:186). 2007 yılında kurulan Rus

Dünyası Vakfı ve Rusya Dışışleri Bakanlığına bağlı olarak alışan Rossotrudnichestvo dil kursları da dâhil Rusçanın yaygınlaşması için çalışan ve çeşitli faaliyetler düzenleyen kuruluşlardır. Rusya izlediği devlet politikası çerçevesinde dünyada Rus dilini öğretmek ve kullanımını korumak amacıyla merkezler açmaktadır. Vakfın kurucuları devlet adına Rusya Dış İşleri Bakanlığı ile Eğitim ve Bilim Bakanlığı'dır. Vakfın amacı yurt dışında Rusçanın ğretimi ve öğrenimini artırmaktır (Nogeyeva, 2012:187; Sobirzhanov, 2019:5759). Rus dilinin yeniden yaygınlaşmasında en önemli yolun eğitim olduğu düşüncesinden hareketle gerek Rusya Federasyonu gerekse Bağımsız Devletler Topluluğu başta olmak üzere evre ülkelerin eğitim programlarında Rusçanın ağırlığının artırılması için çaba sarf edilmektedir (Teurtrie, 2004:70).

7. Rusya Federasyonu'nda yabancı dil eğitimi

Rusya Federasyonu'nun yabancı dil eğitimi politikası gerek Sovyetler Birliği gerek Bağımsız Devletler Topluluğu ve gerekse de Rusya Federasyonu içerisindeki milletlerin dillerinin yabancı dil olarak eğitimini vermekten yana değildir. Oysa bu milletlerle iletişim ve etkileşim sürdürmek için Batı Avrupa lkelerinde olduğu gibi onların dillerine de Rusya'nın eğitim programında etkin biçimde yabancı diller olarak yer verebilir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra ne çıkan ve günümüzde yaygın olarak kabul gören çok dillilik ve çok kültürlülük politikaları bunu öngörmektedir. Ancak Rusya'nın böyle bir politika izlemesi, Ruslaştırma ve Rusçayı bu hedefe ulaşmada önemli bir araç görme politikasına ters düşmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde yaygın bir şekilde eğitim programlarında yer verilen İngilizce, Almanca ve Fransızca Rusya'da da yabancı dil olarak ilk sıralarda bulunmaktadır. Levada

Center'ın Kasım 2006 yılında 15-29 yaş arası 1775 katılımcı ile gerçekleştirdiği araştırmaya göre Rusya'da kullanılan yabancı diller çoğunlukla İngilizce, Almanca, Fransızca ve Türkçedir. Diğer diller çok daha az kullanılmaktadır. 2005-2008 yıllarında yaptığı araştırmalara göre Rusların %15'i yabancı dil bilmektedir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Diller).

Tablo 3: Center'ın 2006 yılında yaptığı araştırmaya göre Rusya'da yabancı dil konuşanların oranı
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Diller):

Dil	Kullanıcı
İngilizce	%80
Almanca	%15
Fransızca	%4
Türkçe	%2
Diğerleri	%9

Küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak her geçen gün Rusya'da da yabancı dile ilgi artmaktadır. Ayrıca Çin'in giderek güçlenmesi ve Rusya'nın komşusu olması gibi nedenler Rusya'da Çinceye ilgiyi artırmıştır. 2015 yılında Rus Araştırma merkezi tarafından yapılan bir araştırmaya göre ankete katılanların %92'si İngilizce, % 17'si Almanca, %15'i Çince, %10'u Fransızca, %2 si İspanyolca ve Japonca, %1 de İtalyanca, Arapça ve Fince bildiklerini belirtmişlerdir. 2017-2018 eğitim-öğretim yılından itibaren okul öncesi dönemde 3.yaşındaki tüm çocuklar yabancı dil eğitimi almaya başlamışlardır. Rusya'da güncel olarak en çok eğitimi

verilen diller sıralaması ise İngilizce, Almanca, Fransızca, Türkçe ve Ukraynaca şeklindedir (<https://axl.cefai.ulaal.ca> europe> russie-6pol-russe).

Sonuç

Rusya'nın dil politikasının Ruslaştırma ve Rus kültürüne entegrasyon politikasının bir parçası olduğu değerlendirilmektedir. Bu politikanın Rus İmparatorluğu, Sovyetler Birliğı ve Rusya Federasyonu dönemlerinde hiç değışmeden devam ettiğı görülmektedir. Rus İmparatorluğu döneminde ele geçirilen topraklarda yaşayan halkları doğrudan Ruslaştırma politikası izlendiğinden ve Ruslaşan halk doğal olarak Rusça konuşacağı varsayıldığından Rusça ile ilgili ayrıca bir dil politikasına gereksinim duyulmamıştır. Sovyetler Birliğı döneminde Birliğe üye devletler Rusça kullanmaya zorlanmıştır. Rusya Federasyonu'nda ise Özerk Cumhuriyetlerin ana dilleri yanında Rusçayı Resmi dil olarak kullanmaları ve eğitimde Rusçaya ağırlık vermeleri yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir.

Rusya bir yandan özellikle Rus azınlıkların bulunduğu ülkelerde Rus azınlıkların dillerini korumayı hedeflemektedir, Ukrayna'daki Donbass bölgesi buna en çarpıcı örnektir. Bunun için bu ülkelerde Rusçanın resmi dil olarak kabul edilmesi yönünde çaba sarf etmektedir. Diğer yandan da Sovyetler Birliğı döneminde olduğu gibi Rusçanın yeniden Avrasya'da ortak hâkim bir dil konumuna gelmesine yönelik politikalar geliştirmektedir. Bağımsız Devletler Topluluğı çerçevesinde Rusya'nın Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ve askeri ilişkileri dışında sıkı kültür ve dil ilişkisi kurmayı hedeflediğı, bunun için de Rusçayı bir araç olarak öne çıkarmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Özellikle 2007 yılında

devlet eliyle kurduğu Rus Dünyası Vakfına bağlı a tığı merkezler aracılığıyla Rusçayı tüm dünyada yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

Sonuc olarak, geçmişten günümüze Rus dil politikası, h kimiyeti ve etkisi altına aldığı halkları kullandıkları dil ve lehçelerden uzaklaştırarak Rusça kullanmaya zorlamak ve Rusçayı ortak iletişim dili haline getirmek şeklindedir. Bu hedef, imparatorluk döneminde olduğu gibi bugün Rusya Federasyonu döneminde de geçerlidir ve Rusya buna yönelik çeşitli stratejiler izlemektedir.

Kaynakça

Acar, K. (2004). *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, Nobel Yayıncılık.

Açık, F. (2006). Yaş Türkistan Dergisi'nde Dil Meseleleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 22, 23-38.

Akhiyadov, M. (2018). <https://insamer.com>› rusyanin-dil-politikasi_1863. Erişim Tarihi: 21.12.2018.

Baïdak, N, Balcon, M.-P. ve Motiejunaite, A. (2017). Avrupa Komisyonu / EACEA / Eurydice. Avrupa'da Okullarda Dil Öğretiminin Temel Verileri. Lüksemburg: Avrupa Birliği Yayınları Ofisi.

Beylur, S. (2023). Dil, Eğitim ve Din Politikaları Çerçevesinde Rusya'da Çokkültürcülük. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 3(1), 124-139.

Cilevics, B. (2007). *Language Legislation in the Baltic States*. Matthias Koenig and Paul De Guchteneire (eds). *Democracy and Human Rights in Multicultural Societies*. UNESCO Publishing, 167-184.

Çalışkan, B. (2020). *Özbekistan'da Resmî Dil Tartışmaları ve Rusya Faktörü*. <https://www.insamer.com>› ozbekistanda-resmi-dil-ta.. Erişim Tarihi: 21.12.2023.

Çoban, O. F, & Köse, A.E. (2021). İspanya Dış Politikasında İmparatorluk Geçmişi ve Latin Amerika. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*. 7(13), 197-219.

Dönmez, Y. (2016). *Sovyet Rusya Sömürgeciliği Dönemi Dil Politikaları*. <https://cerkesfed.org> Yazarlar. Erişim Tarihi: 05.04.2016.

Erdoğan, A. (2018). Sovyet Rusya Rejiminin Türkistan Halklarına Yönelik Asimile Politikası. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 2147-8414.

Extra, G. & Yağmur, K. (2013). *Dil Zengini Avrupa Avrupa'da Çok Dillili Politika ve Uygulama Eğilimleri*, Cambridge University Press.

Fedetov, A. L., Prokofev, P. A., Bulanov, A. B. & Dahina, E. M. (2002). *Dünyada Rus Dili*, <http://www.ln.mid.ru/ns-dksu.nsf>. Erişim Tarihi: 05.04.2018.

Güler, A. & Akgül, S. (1999). *Türk Tarihinde Harbiye*, Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi.

İbrahimov, E. (2023). *Bağımsızlık Dönemi Türk Cumhuriyetlerinde Dil Politikası. Prof.Dr. Necati Demir'e Anı Kitabı*, Edt. Osman Kubilay Gül, Ankara: Iksad Publications.

Järve, P. (2002). Two waves of language laws in the Baltic States: *Changes of Rationale, Journal of Baltic Studies*, 33(1), 78-110.

Jequel, G. (2009). La politique linguistique de la Russie. *Regard Sur L'est Revue*.

Kabak, İ. (2019). *Slav Dillerinin En Popüleri Olan Rusça Konuşan Ülkeler*. <https://listelist.com> ListeList Özel). Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Kaplan, M. (1987). Türk Milletinin Kültürel Değerleri. Ankara: *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*.

Karabulut, F. (2009). İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları. *Bilig*, 50, 65-96.

Karacan, H. (2015). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Rusça Öğreniminin Tarihi Temelleri ve Eğitim İlişkileri. *IJORS, International Journal of Russian Studies*, 4(1).

Kirkov, İ. (2017). Dünyaya Rus Dilini Yayma Çabaları. Sivastopol: İzuchay Nauka.

Korkmaz, (Z). (2001). Gaspıralı İsmail Bey ve Dilde Birlik Toplantısı Oturumunu Açış Konuşması. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 12(1).

McCarty, T.L. (2011). *Ethnography and Language Policy*. Routledge.

Nogeyeva, A. (2012). ABD, Rusya ve Çin’in Nüfuz Mücadelesinde Orta Asya: Araçlar ve Süreçler. *Bilig*, 62, 183-204.

Odabaşı, P. (2012). *Rusça Birliğine Doğru: Rusçanın Resmi Dil Olması*. <https://www.orsam.org.tr/rusca-birligine-dogru-rusca>. Erişim Tarihi: 10.03.2024.

Oğan, S. (2006). *Dış Politika Aracı Olarak Rusça: Türk Cumhuriyetleri Örneği*. Türksam, <https://www.turksam.org/detay-dis-politika-araci-olara>. Erişim Tarihi: 26.02.2006.

Oğan, S. (2002). Demografinin Gölgesi Altında Rusya Kazakistan İlişkileri. *Avrasya Dosyası Kazakistan-Kırgızistan Özel Sayısı*, 7(4),127-161.

Özkan, R. (2003). Cumhuriyet ve Dil/Toplumsal Birlik Açısından Dilin Önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 160.

Parkvall, M.M. (2017). <https://www.axl.cefan.ulaval.ca>. Erişim Tarihi: 22.11.2017.

Porzig, W. (1990). Dil Denen Mucize. Çeviren: Vural Ülkü, Cilt 1, Ankara: *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*.

Rasulov, V. (2016). Dünya Dilleri Arasında Slav Dili Olan Rusçanın Tarihsel Gelişimi ve Dil Nitelikleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Richard, H. <https://www.monde-diplomatique.fr> ... Erişim Tarihi: 22.11.2023.

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi, www.mid.ru

Saraç, H. (2020). Sovyet Rusya'nın Korenizatsiya (Yerelleştirme) Kapsamında Uyguladığı Dil Politikaları: Orta Asya Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, 87-93.

Schlyter, B. N. (2001). Language Policies in Present Day Central Asia. *International Journal On Multicultural Studies*, 3(2), 127-136.

Sobirzhanov, T. (2019). Rusya'nın Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya'da Kültür Politikaları Üzerinden Hegemonya Kurma

Çabaları. *International Social Sciences Studies Journal*. 5(47), 5749-5763.

Teurtrie, D. (2004). La langue russe Un enjeu dans les relations entre la Russie et son étranger proche. *Le Courrier des pays de l'Est*, 3(1043), 67-75.

Tollefson, J. W. (1991). *Planning Language, Planning Inequality: Language Policy in the Community*. London: Longman.

Uzman, M. (2017). Sovyetler Birliği'nde Dil Politikası. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(88), 41-56.

Yıldız, H.C. (2018). *Yeni Rus Dil Politikası ve Sorunlar*. <https://mefenef.com>› yeni-rus-dil-politikasi-ve-sorunl. Erişim Tarihi: 20.03.2024.

Yıldız, N. ve Yılmaz, G. (2018). Dil Politikaları Bağlamında Rus Etkisinin Kazan Tatar Fıkralarına Yansıması. *Milli Folklor*, 118, 27-38.

<https://tr.wikipedia.org>› wiki› Rusya_tarihi 15.03.2024.

<https://tr.wikipedia.org>› wiki› Rusça. Erişim Tarihi: 20.03.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Diller. Erişim Tarihi: 08.01.2024.

<https://fr.wikipedia.org>› wiki. Erişim Tarihi: 20.12.2023.

<https://www.blogarti.com>› dunyada-rusca-konusan-ul..). 20.12.2023.

<https://axl.cefanelaval.ca>› europe› russie-6pol-russe. 20.12.2023.

